LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ZORBALIKLA BAŞ ETME DÜZEYLERİ VE ZORBALIK EĞİLİMİ DÜZEYLERİ İLE BİLGİSAYAR OYUN BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Yasemin Kıldıran

161180113

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Alper Çuhadaroğlu

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

YASEMİN KILDIRAN'ın "Lise Öğrencilerinin Zorbalıkla Baş Etme Düzeyleri ve Zorbalık Eğilimi Düzeyleri İle Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı tezi 14.06.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Dr.Öğr.Üyesi Alper ÇUHADAROĞLU (Danışman) Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Seda ERZİ Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Osman Nejat AKFIRAT Kocaeli Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	ii/1

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

20/05/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Yasemin KILDIRAN



TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında bilgi, deneyim ve katkılarıyla beni destekleyen, ağladığımda "yapabileceğim"e olan inancımı arttıran değerli hocam ve tez danışmanım Doktor Öğretim Üyesi Alper Çuhadaroğlu'na çok teşekkür ederim.

Tez jürimde yer alan Dr. Öğr. Üyesi Seda Erzi ve Dr. Öğr.Üyesi Osman Nejat Akfırat hocalarıma teşekkür ederim.

Hayatım boyunca gerek maddi ve gerek manevi sevgi ve saygılarını üzerimden eksik etmeyen aileme teker teker emekleri, özverileri, destekleri ve benle gurur duydukları için teşekkür ederim.

Bazı kişiler en kritik dönemlerde hayatınıza girer. Bu en kritik dönemlerde kendi dertleriymişçesine sizin yanınızda olur ve desteklerler. İzmir-Tekirdağ arası uzaklığı yakınlık bilip, birbirimize destek olduğumuz için tez süreçlerimizde önce ben onu, sonra o beni destekleediği için Klinik Psikolog Elif Işık'a ayrıca teşekkür ederim. Üç kafadan hep bir "Adam" olduk. Uzman olma yolunda beraber çektiğimiz acılar için Gamze Aydemir'e ve bize güzel yemekler yapacak olan Defne Durna'ya destekleri için teşekkür ederim. "Word nasıl kullanılırdı? Kopyalama nereden oluyordu?" derken hızır acillerim Psikolojik Danışman Begüm Erdoğdu ve Zeynep Ece Tezel ile Bilgi İşlem Veysel Ballı arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Maddiyat ve maneviyatıyla, sevgisiyle, sabrıyla beni dinleyen, yetinmeyip duyan ve anlayan "sevgili" Mustafa Kemal Sevim'e de teşekkür ederim.

Tezim için bana okulların kapısını açmama izin veren okul müdürlerine, sınıf kapılarını açmama yardımcı olan okul rehberlik öğretmenlerine ve bilime katkı için ölçekleri tüm gönüllülük ve sabırlarıyla dolduran öğrenci arkadaşlarıma teşekkür ederim.Son olarak inatla, sabırla, isyanla, sevgiyle, destekle, yalnız kalarak, sıkılarak, zorlayarak bu tezi bitirdiğim için kendime teşekkür ederim.

Yasemin Kıldıran

Mayıs 2019

ÖZ

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ZORBALIKLA BAŞ ETME DÜZEYLERİ VE ZORBALIK EĞİLİMİ DÜZEYLERİ İLE BİLGİSAYAR OYUN BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Yasemin Kıldıran
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Programı
Danışman: Doktor Öğretim Üyesi Alper Çuhadaroğlu
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Bu çalışmada lise öğrencilerinin zorbalıkla baş etme ve zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesinde eğitim gören 444 lise öğrencisiyle bu çalışma yürütülmüştür. Katılımcılar rastgele, seçkisiz ve gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Katılımcılardan Kişisel Bilgi Formu, Zorbalık Eğilimi Ölçeği, Zorbalıkla Başetme Ölçeği ve Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçekleri kullanılarak veri toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 20 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmış olup; analizler için Pearson Korelasyon Analizi, Bağımsız Grup T Testi ve Tek Yönlü Vasyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, zorbalıkla baş etme düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında negatif yönde, zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırma sonuçları genel olarak alanyazın çalışmaları ile tutarlı olup alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır. Son olarak ileride yapılabilecek çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Zorbalıkla Başetme, Zorbalık Eğilimi, Bilgisayar Oyun Bağımlılığı.

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE RELEVANCE BETWEEN COPING WITH BULLYING LEVELS AND BULLYING TENDENCY LEVELS WITH COMPUTER GAME ADDICTION OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Yasemin Kıldıran
Master Thesis
Department of Psychology
Clinical Psychology Programme
Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Alper Çuhadaroğlu
Maltepe University Social Sciences Graduate School, 2019

In this study; it has aimed to examine the relevance between coping with bullying and bullying tendency levels of high school students with computer game addiction. For this purpose, this study was conducted with 444 high school students who are studying in Tekirdağ's Süleymanpaşa district. Participants was selected randomly, unrequited and voluntarily. Personal Information Form, Bullying Tendency Scale, Coping with Bullying Scale and Computer Game Addiction Scale for Children used to collect data from participants. SPSS 20 (Statistical Package for Social Sciences) program used for data analysis; Pearson Correlation Analysis, Independent Group T Test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) used for analyzes. As a result of study, there is negative correlation between levels of coping with bullying and computer game addiction and positive correlation between bullying tendency levels and computer game addiction. The results of this study generally consistent with other studies in the literature and has discussed in the frame of the literature. Finally, suggestions for further studies has given.

Keywords: Coping with Bullying, Bullying Tendency, Computer Game Addiction.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
TABLOLAR LİSTESİ x
KISALTMALAR xii
ÖZGEÇMİŞ xiv
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1. Problem 1
1.1.1. Zorbalık Kavramı ve Akran Zorbalığı 5
1.1.1.1. Zorba ve Zorbanın Özellikleri 8
1.1.1.2. Kurban ve Kurbanın Özellikleri 11
1.1.1.3. Kurban-Zorba ve Kurban-Zorbanın Özellikleri 12
1.1.2. Zorbalık Türleri 12
1.1.2.1. Fiziksel Zorbalık 13
1.1.2.2. Sözel Zorbalık 13
1.1.2.3. Psikolojik Zorbalık 13
1.1.2.4. Cinsel Zorbalık 13
1.1.2.5. Siber Zorbalık 14
1.1.3. Bağımlılık Kavramı 14
1.1.3.1. Bilgisayar Oyun Bağımlılığı 16
1.2. Amaç 20
1.3. Önem 23
1.4. Varsayımlar 24
1.5. Sınırlılıklar 24
1.6. Tanımlar 25
1.6.1. Zorba 25
1.6.2. Kurban 25
1.6.3. Kurban-Zorba 25
1.6.4. Zorbalık Türleri 25

1.6.4.1. Fiziksel Zorbalık 25
1.6.4.2. Sözel Zorbalık 25
1.6.4.3. Psikolojik Zorbalık 26
1.6.4.4. Cinsel Zorbalık 26
1.6.4.5. Siber Zorbalık 26
1.6.5. Bağımlılık Kavramı 26
1.6.5.1 Bilgisayar Oyun Bağımlılığı 27
BÖLÜM 2. YÖNTEM 28
2.1. Araştırma Modeli 28
2.2. Çalışma Grubu 28
2.3. Veriler ve Toplanması 30
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu 31
2.3.2. Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği 31
2.3.3. Zorbalık Eğilimi Ölçeği 32
2.3.4. Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği 33
2.4. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 34
BÖLÜM 3. BULGULAR 37
3.1. Bulgular 37
3.1.1. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları ile Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ile İlişkisinin İncelenmesi 37
3.1.2. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanlarıve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi 40
3.1.3. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesi 42
3.1.4. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi 44
3.1.5. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi 47
3.1.6. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi 50
3.1.7. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesi 53
3.1.8. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanlarının ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi 55

3.1.9. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi 57
3.1.10. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları, Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Katılımcıların Not Ortalaması Değişkeni ile Olan İlişkinin İncelenmesi 60
3.1.11. Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanları ile Cinsiyet Değişkeninin İncelenmesi 61
3.1.12. Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi ve Baba Eğitim Düzeyi Değişkenlerine Göre İncelenmesi 61
BÖLÜM 4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER 63
4.1. Tartışma 64
4.1.1. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları Puanları ile Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutları Puanlarının Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Değişkeniyle İlişkisinin Tartışılması 64
4.1.2. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları, Zorbalık Eğilimi Puanları ve Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Katılımcıların Not Ortalaması ile Olan İlişkisinin Tartışılması 67
4.1.3. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları Puanlarının Demografik Bilgilere Göre İlişkisinin/Farkının Tartışılması 68
4.1.4. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutları Puanlarının Demografik Bilgilere Göre İlişkisinin/Farkının Tartışılması 71
4.1.5. Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Demografik Bilgilere Göre İlişkisinin/Farkının Tartışılması 74
4.2. Sonuç 76
4.3. Öneriler 79
EK'LER 81
Ek- 1: Etik Kurul Kararı 81
Ek-2: Ölçek Kullanım İzin Yazıları 82
Ek-3: Araştırma İzin Yazısı 83
Ek-4: Bilgilendirilmiş Onam 85
Ek- 5: Kişisel Bilgi Formu 86
Ek- 6: Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği 87
Ek- 7: Zorbalık Eğilimi Ölçeği 89
Ek- 8: Zorbalıkla Başetme Ölçeği 90
KAYNAKÇA 91

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Araştırma grubunun cinsiyete göre dağılımı 28
Tablo 2 Araştırma grubunun okul türüne göre dağılımı 29
Tablo 3 Araştırma grubunun sınıf düzeyine göre dağılımı 29
Tablo 4 Araştırma grubunun anne eğitim düzeyine göre dağılımı 29
Tablo 5 Araştırma grubunun baba eğitim düzeyine göre dağılımı 30
Tablo 6 Araştırma Kapsamında Kullanılan Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler 35
Tablo 7 Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları ile Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ile İlişkisinin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları 38
Tablo 8 Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesinin Bağımsız T Testi Analizi Sonuçları 40
Tablo 9 Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varsyans Analizi Sonuçları 42
Tablo 10 Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları 45
Tablo 11 Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları 48
Tablo 12 Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesinin Bağımsız T Testi Analizi Sonuçları 51
Tablo 13 Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanlarının ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizinin Sonuçları 53
Tablo 14 Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları 55
Tablo 15 Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Vasryans Analizi Sonuçları 58

Tablo 16 Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları, Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Katılımcıların Not Ortalaması Değişkeniyle İlişkisinin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları 60
Tablo 17 Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanları ile Cinsiyet Değişkeninin İncelenmesinin Bağımsız T Test Analizi Sonuçları 61
Tablo 18 Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi ve Baba Eğitim Düzeyi Değişkenlerine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları 62

KISALTMALAR

X / Ort	: Ortalama
SS	: Standart Sapma
N	:Toplam Sayı
Sd	: Serbestlik Derecesi
$\overline{X}$	: Aritmatik Ortalama
X^2	:KiKare
F	: Frekans
P	: Anlamlılık Düzeyi
R	: Korelasyon Katsayısı
KT	: Kareler Toplamı
KO	: Kareler Ortalaması
DSM-5	: RuhsalBozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı 5. Baskı
ZBE	: Zorbalıkla Baş Etme
ZE	:Zorbalık Eğilimi
ZEB	:Zorbalığın Engellenmesi Bilinci
ZKD	: Zorbalığa Karşı Durma
ZBB	: Zorbalığı Bildirme Bilinci
Yİ	: Yardım İsteme
TK	: Tepkisiz Kalmama
SB	: Savunma Bilinci
OY	: Olumsuz Yansıtma
DPE	: Duygusal Paylaşım Eksikliği

HG	: Haklı Görme
Ü	: Üzme
GK	: Gücü Kullanma
RO	: Rahatsız Olmama
BOB	: Bilgisayar Oyun Bağımlılığı

ÖZGEÇMİŞ

Yasemin Kıldıran

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece Yıl	*Üniversite, Enstitü, Anabilim Dalı*
Y.Ls.	2019 Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Programı
Ls.	2016 Maltepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji (İngilizce) Bölümü

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2017-19	Psikolog - Maltepe Üniversitesi, Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Birimi
2017-17	Büro Memuru – Yaşaroğulları Alm. San. Tic. Ltd. Şti.
2016-17	Stajyer Psk. – Kadıköy Doğa Koleji
2016-16	Stajyer Öğretmen – Marmara Eğitim Kurumları, Marmara Koleji
2015-15	Stajyer Psk. – Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
2015-15	Stajyer Psk. – Tekirdağ Devlet Hastanesi
2013-13	Stajyer Psk. – Tekirdağ Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı Özel Makbule Özel Rehabilitasyon Merkezi

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2019 -	Türk Psikologlar Derneği
2019 -	Maltepe Üniversitesi Mezunlar Derneği

Alınan Burs ve Ödüller

Yıl	*Burs/Ödül*
2011	Ösym Bursu %50

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Tekirdağ / 21 Temmuz 1993 Cinsiyet: K

Yabancı Diller : İngilizce (İyi)

E-posta : pskyaseminkildiran@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın kimlik bilgilerinden olan problem, amaç, önem, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem

Toplumsal bir varlık olarak insan, diğer canlı ve cansız varlıklarla iletişim halindedir. Bu iletişim sürecinde zaman zaman diğer insanların saldırganca davranışlarına maruz kalmakta ya da diğer insanlara karşı saldırganca davranışlarda bulunmaktadır. Atalay'a (2010) göre saldırganca davranış denildiğinde, akla ilk olarak diğer insana zarar verme davranışları gelmektedir. Bu nedenle günlük yaşamda saldırganca davranışa maruz kalmak ve saldırganca davranışta bulunmak sıkça rastlanılan bir durum olabilmektedir.

Saldırgan davranışlar çocuklar ve ergenler arasında sıkça görülmektedir (Gültekin, 2008). Bu davranışlar hırsızlık, adam öldürme gibi yasal olmayan şekilde olduğu gibi yıkıcılık, vurmak, itmek, dalga geçmek şeklinde de olabilmektedir. Ergenlik dönemi inişli çıkışlı duyguların yaşandığı, kimlik sorunlarını barındıran ve kimlik kazanılmaya çalışılan, sosyal ve bireysel çevreye ayak uydurulmaya çabalanan, yeterlilik, yetersizlik gibi olumlu ya da olumsuz duygu ve durumların yaşanıldığı kritik bir süreçtir. Bu süreçte kişiler birçok fizyolojik ya da psikolojik zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bunlar arkadaş edinme, arkadaş çevresinde kabul görme, gruba ait olma ve gruba ait hissetme gibi ihtiyaçları barındırmaktadır (Acar, 2009).

Yıldırım (1998)'a göre, öğrencilerin, gençlerin en önemli sosyal destekleri arkadaş çevreleridir. Steinberg (2007) akran gruplarının psikososyal gelişime katkıda bulunabileceği gibi, bu gelişimi engelleyebileceğini de söylemektedir. Bireyi aşağılamak, küçük düşürmek, dışlamak, umursamamak, kişiye fiziksel zarar vermek gibi olumsuz davranışlar bireyin psikososyal gelişimine zarar vermektedir (Steinberg, 2007). Söz konusu öğrencilerarası etki düşünüldüğünde akran zorbalığı (peerbullying) ülkemizde ve dünyada araştırmalara konu olmuş bir durumdur. Bu

duruma karışan öğrencilerin gelişimlerinin olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Pişkin, 2002; Güllü, Arslan, Dündar ve Murathan, 2012; Ulum, 2016). Norveçli Dr. Dan Olweus akran zorbalığı terimini ilk kullanan ve konuyla alakalı sistematik araştırmayı yapan ve geliştiren kişidir (Akt., Gökler, 2009).

Sınıf ortamında öğrenciler arasında çoğu zaman anlaşmazlıklar çeşitli konularda çıkmaktadır. Özellikle erkek öğrencilerin bu anlaşmazlıkları birbirleri üzerinde güç savaşı haline getirdikleri ve şiddetle çözmeye çalıştıkları bilinmektedir. Kızlarda ise bu durum daha sözel ve söylenti yayma şeklinde olmaktadır (Güvenir, 2010). Olweus (1994) bahsedilen bu duruma bir olgu olarak bakmaktadır. İlk olarak 1970'lerde açılan akran zorbalığı konusunu dünyayı ilgilendiren ve gittikçe artış gösteren bir problem olarak dile getirmiştir. Olweus (1993) akran zorbalığını kişinin kendinden daha güçlü başka bir kişiye ya da başka kişiler tarafından sürekli ve kasıtlı olarak maruz kalınan bir saldırı olarak tanımlamıştır. Yine zorbalık, görece daha güçsüz kişi ya da kişilere, bir kişi ya da grup tarafından uygulanan fiziksel, sözel ya da psikolojik şiddet olarak da tanımlanmaktadır. Olweus'a göre benzer güç eşitliğine sahip kişilerin söz dalaşı ya da kavgaya dâhil olmaları söz konusu olduğunda zorbalıktan söz edilemez, çünkü zorbalığın olması için güç dengesizliğinin olması şarttır (Olweus, 1993). Bu durumdan çıkarılacak sonuçlardan biri de zorbalığa uğrayan kişinin kendini savunmadazorbalığı uygulayan kişiden daha yetersiz ve çaresizlik içinde olabileceğidir.

Akran zorbalığı görece daha düşük düzeyde bir şiddet olup okullarda yaygınlığı olan ve kontrol edilmediği takdirde sonuçlarının kötü olabildiği bir şiddet türüdür (Genç, 2007). Zorbalık uygulayan öğrenciler için kavga etmenin popülerliklerini arttıracağına olan inançlarının var olduğuna, kavga etmenin problem çözmede en etkili yöntem olduğunu düşünmeleri ve zorbalığa uğrayan kişilerin ise bu durumu hak ettiklerine dair bir düşünceye sahip oldukları bilinmektedir (Cole, Corell, Dewey ve Sheras, 2006). Zorbaca davranışlara maruz kalmak, her bir öğrenci için yüksek stres kaynağı olmakla beraber öğrencilerin genel sağlık durumlarını da olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Sürekli zorbalığa maruz kalan öğrencilerde depresif eğilimler görülmektedir (Rigby, 2000).

Akran zorbalığına maruz kalmanın sonucunda, kişilerin sosyal, bireysel ya da çevreye ayak uydurmada zorluklar yaşadığı belirtilmiştir. Böylece kişinin içe kapanık bir hal aldığı yine araştırmalar tarafından söylenmektedir (Ayas, 2007; Acar, 2009). Buradan çıkarılacak sonuçlardan biri de kişilerin sosyal ya da bireysel sorunlarından uzaklaşmak adına bilgisayar ve türevlerini kullanma eğiliminin olabileceğidir. Televizyon izlemenin sakıncalı olduğu yaş, iki ve ikinin altı olmaktadır. Televizyon izlemenin yanı sıra diğer teknolojik ürünler de artık sakıncalı ürünler içinde yer almaktadır. Bunlar bilgisayar ve mobil araçlardır. Çocuklar bu araçlar ile oynarken pasif konumdadır ve bu konum onların gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bu konumdaki birey iletişim ve sosyal ilişki kuramamaktadır. Bu cihazlardan uzak durduklarında ise aktif olabilecekleri çok sayıda oyun da mevcuttur. Bilgisayar ve türevlerinin başında geçirilen zaman yerine; çocuğun sosyalleşmesi, fiziksel aktivitelere katılımının zenginleştirilmesi gerekmektedir (Akbulut, 2013). Bu konuda ebeveynler, okul yönetimi, öğretmenler ve okul rehberlik birimine iş düşmektedir ve bu konuya önem vermeleri gerekmektedir.

Gelişen teknoloji ve hayat standartlarındaki artış söz konusu olduğunda günümüz dünyasında yaygınlaşmakta olan en hızlı teknolojilerden biri de bilgisayar ve türevleridir (Telefon, tabletler, vs.). İnternet kullanımındaki artışlada ülkemizde de sıklıkla hayatın her alanında kullanım alanlarının farklılığıyla da yer edinmiştir. Bu sayede kişiler internette her türlü bilgiye hızlı ve kolay şekilde ulaşabilmekte ve yeni gelişen durumlardan anında haberdar olmaktadırlar (Hazar, Mamak ve Çınar, 2015). Gelişen teknolojik aletler insanların hayatına hızlıca girdiğinden, beraberinde yararlar ve zararları da getirmiştir (Erboy, 2010). Bununla beraber ilerleyen internet teknolojisi de kişiler için iletişim aracı olmanın dışında, bir toplumsal örgütlenme aracı da olmuştur (Hazar ve ark., 2015).

Ergenler genelde toplumda söz sahibi olmadıklarını düşünmektedirler ve bu yüzden bilgisayar ortamında kendilerini daha iyi ifade edecekleri ortamlar yaratmaktadırlar (Akbulut, 2013). Bunu yaparlarken aşırı derecede internet/bilgisayar kullanımı onları olumsuz yönde etkilemektedir (Cengizhan, 2005). Bunlar; kişilik ve sosyal ilişkileri üzerinde etkisini göstermektedir. Gerçek dünyada sahip olamadıkları güç ve saygınlığı sanal ortamda sağlamış olmaları onları daha da bağımlı kılmaktadır. Çünkü gençler bilgisayar oyunlarından kolayca etkilenebilmektedir.

Gerçek dünyanın dışında sanal bir dünya inşa etmenin sonucunda da soğuk, samimiyetin olmadığı, yalnız ortamlar artmaktadır. Ek olarak çevrimiçi oyunlarda oluşturulan kimlikler gerçeği yansıtmadığı için güvensiz ortam da oluşmaktadır (Kıran, 2013).

Oyun türlerine bakıldığında çok çeşit bulunmaktadır. Bunlar aksiyon oyunları, macera oyunları, dövüş oyunları, bilmece oyunları, eğlence türü oyunlar, rol-oynama oyunları, spor oyunlar, vb., şeklinde devam etmektedir (Ögel, 2017). Oyun seçiminde cinsiyet önemli bir faktördür. Erkeklerin kadınlara kıyasla zamanlarını bilgisayar ortamında geçirdikleri bilinmektedir (Ulusoy, 2008). Erkekler kadınlara göre daha sık oyun oynamaktadırlar. Bu durum kadınların bilgisayar oyun oynamadaki becerilerinin azlığından kaynaklanmadığı, erkeklerin beyinlerinin oyunlarda daha hızlı ve aktif olduğu bulunmuştur (Ögel, 2017).

Oyunların olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğundan bahseden araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin erkeklerin şiddet içerikli oyunları oynadıkları zamanla, şiddet içerikli olmayan oyunları oynadıkları zamanlar karşılaştırıldığında daha fazla baş dönmesi, mide bulantısı yaşadıklarını belirttikleri bulunmuştur (Ulusoy, 2008). İnternet üzerinden oyun oynayan kişilerin bedenlerindeki kimyasal tepkilere bakıldığında bu oyunların uyuşturucu maddelerin, sigaranın ya da alkolün yaşattığı dopamin salgısının arttığı tespit edilmiştir (Ögel, 2017).

Saklambaç, mahalle maçları gibi daha önceden sıkça sokakta oynanan oyunlar bireyleri sosyalleştirip fiziksel gelişimine katkı sağlamaktaydı. Ancak bilgisayar oyunları hayattan koparma, gerçeklikten uzaklaştırma, kolaya kaçma gibi olumsuz etkileri beraberinde getirmektedir (Makas, 2008). Ögel'e (2017) göre de olumsuz etkiler kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte oyun oynamanın bir fantezi olduğu söylenmektedir. Bu durumun en büyük faydası ise kişinin boşalma duygusunu yaşamasıdır. Oyunların belli bir düzeyde oynandığı zaman oyunların fantezi ihtiyacını karşıladığını, fantezilerin gerçek olmadığını ancak bu durumun gerçek olmaya başlamasının tehlikeli olabileceğini dile getirmektedir.Bu da Bandura'nın (1986) sosyal öğrenme kuramı ve katarsis teorisi ile açıklanmaktadır. Özellikle ergenlerin gösterdikleri saldırganca davranışlar ve oynanan oyun türlerinin

de saldırganca olduğu varsayıldığında; saldırgan video oyunları oynamanın saldırganlık üzerinde etkili rol oynayabileceği düşünülebilir.

1.1.1. Zorbalık Kavramı ve Akran Zorbalığı

Zorbalık, zorbaca davranışta bulunan kişi anlamına gelmektedir (Parlatır, 1998). Zorbalık başka bir anlamda akranlar arasında çatışma, fiziksel güç ya da yaş aralığından dolayı, güç farklılığından kaynaklanan bir durumdur. Bir başka deyişle, kişilerin birbirine şiddet uygulamasıdır. Zorbalık, kendini koruyamayacak durumda olan kişiye yapılan fiziksel ya da psikolojik sonuçları barındıran, tekrarlı bir şiddet türüdür (Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2003).Alanyazında,okullarda ve akran grupları arasında sıkça görülen zorbalık terimini ilk olarak Dan Olweus kullanmıştır. Olweus, Limber ve Mihalic'e (1999) göre yapılan davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için 3 kriter olmalıdır. Bunlar;

1. Zarar verme davranışının kasıtlı olması,
2. Zorbanın zarar verme davranışlarının sürekli olması,
3. Zorbaca davranışı yapan zorba ile buna maruz kalan kurban arasında hem psikolojik hem de fiziksel bir güç dengesizliğinin olmasıdır.

Olweus'a göre (1993), zorbaların ayırt edici özellikleri arasında akranlarına olan saldırganca tutumları yer almaktadır. Zorba olarak nitelendirilen kişiler, kendilerinden yaşça büyük kişi ya da kişiler için de saldırgan olabilmektedirler. İnsanlar üzerinde güç, hâkimiyet arayışı içinde olmak istemektedirler. Genel anlamda tepkisel davranmakla beraber otokontrol ve empati becerileri düşüktür. Kendilerine karşı öz saygılarının yüksek olduğu ve yine kendilerine karşı duruş ve düşüncelerinin olumlu olduğu bilinmektedir.

Pişkin (2002) okul zorbalığının, bir ya da daha fazla öğrencinin kendilerinden oldukça güçsüz öğrencileri kasıtlı ve yineleyici şekilde sürekli rahatsız etmesi ile sonuçlanan, zorbalığa uğrayan kurbanın ise kendini koruyamayacak güçsüzlükte olduğunu bir durum olarak tanımlamaktadır. Pişkin'e (2002) göre, bu zorbalık fiziksel, sözel, dolaylı yoldan yapılmakta ve davranışsal olarak kendini göstermektedir. Bunlara örnek verilecek olursa; fiziksel zorbalık: tekme atma, tokat vurma, itme, çekme, çimdikleme gibi davranışları içermektedir. Sözel zorbalık;

sataşma, alay etme, isim takma, dalga geçme, kızdırma, hoşa gitmeyen kelimeler kullanma gibi sözel olan davranışları içermektedir. Dolaylı yoldan yapılan zorbalık; dedikodu, söylenti yayma, dışlama, yalnız bırakma gibi içerikleri kapsamaktadır. Davranışsal zorbalık ise para ve/ya eşyaları zorla alma, alçak olmakta tehdit etme, eşyalara zarar verme gibi eylemlerden oluşmaktadır.

Bu tür zorbaca davranışlara sürekli maruz kalanlar "kurban" olarak adlandırılmaktadırlar. Kurbanlar, maruz kaldıkları bu ve benzeri zorbaca davranışlar karşısında tepki gösteremeyen, uysal, pasif olarak da tanımlanmaktadırlar (Olweus, 1993).

Akran zorbalığı ile ilgili ülkemizde ya da yurt dışında yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır.Rigby (2000), öğrencilerin sürekli zorbalığa maruz kalmalarının onları strese soktuğunu ve bunun da çok önemli olumsuz sonuçlarının olduğunu belirtmiştir. Rigby (2000)çalışmasını Güney Avustralya'da sosyal ekonomik düzeyleri birbirine yakın üç ortaokulda ve yaşları 12-16 arasında değişen 450 kız ve 395 erkek ile yapmıştır. Bu çalışmasının sonucunda, öğrencilerin sürekli zorbalığı deneyimlemeleri sağlık problemlerine sebep olmuştur. Akran zorbalığına maruz kalmaları ve sonucunda sosyal destekte alamamış öğrencilerin zihinsel ve ruhsal hastalıklara yakalanma oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur, sosyal desteği olmayan öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalmaları diğerlerine oranla daha yüksektir ve daha kolay hedef olarak algılanmaktadırlar, kurban çocuklar zorbalık yapmayan diğer öğrenciler tarafından da küçümsenen ve arkadaş olarak tercih edilmeyen olarak düşünülmektedirler.

Zorbalık konusunda öğretmen algılarını araştıran başka çalışmada Gibson (2003) öğretmenlerin zorbalığı fark etmeyişlerini veya hangi değer sistemi için değerlendirdiklerini araştırmıştır. Bu amaçla farklı etnik ve kültürel yapıdaki bir bölgede bulunan üç ilkokul ve ortaokul ile çalışmasını tamamlamıştır. Toplamda 266 öğretmenle yapılan bu çalışmada örneklemin çoğunluğunu kadın öğretmenler oluşturmuştur. Yapılan çalışmada ad takma, dövülme, tehdit edilme ve söylenti çıkartılması en sık rastlanan zorbaca davranış olduğu saptanmıştır. Öğretmenler okulda zorbalığın olduğunu bildirdikleri halde, sınıflarında olmadığını belirtmişlerdir. Kadın öğretmenler, erkek öğretmenlere kıyasla fiziksel zorbalığı daha

önemli bulmuşlardır. Erkek öğrencilerin her iki cinsiyete zorbaca davranması normal karşılanırken kız öğrencilerin erkeklere zorbaca davranışta bulunması normal davranış olarak görülmemektedir. Sosyal dışlanma konusunda erkek öğretmenler, kadın öğretmenlere göre bu durumu zorbaca davranış olarak tanımlamamaktadır, zorbalığı problem olarak görmemektedirler. Öğretmenler zorbalık sınıfta çıksa bile durumla ilgili kendilerini müdahale eden konumunda görmemektedirler.

Murray (2004) yapmış olduğu çalışmasında öğrencilerin zorbalıkla karşılaşma durumunda olduklarında ve bu durumun şiddeti doğrultusunda yardıma başvurmaları konusunda öğretmen ve öğrenci algılarını karşılaştırmıştır. 4 ve 5. sınıf öğrencileriyle yapılan bu çalışma popüler olanlar, olmayanlar ve ortalamalar ile üç gruba ayrılmıştır. Hem öğrencilere hem de öğretmenlere "zorbalığın algılanan şiddeti", "öğrencinin bir yetişkinden yardım alma olasılığı" ve "öğrencinin yetişkin yardımına başvurma veya başvurmama nedenleri" olmak üzere açık uçlu sorular sorulmuştur. Çalışmanın sonucunda zorbalığın şiddeti arttıkça, yardıma başvurma olasılığının artacağı bildirilmiştir. Popüler olmayan öğrenciler için "dalga geçilme" fiziksel saldırı veya tehdit edilme kadar ciddi algılanırken diğer öğrenciler için hafif veya orta dereceli olarak algılanmaktadır. Yardıma başvurmak konusunda cinsiyetler arasında popülerlik ya da kişisel sınıflandırmalar arasında fark bulunmamıştır. Öğretmenler "utanmanın" zorbalık konusunda çekinmelerine sebep olabileceğini söylemişlerdir. Öğretmenler, öğrencilerin "ya öğretmen yardım etmezse" düşünceleri yüzünden yardım alamayabileceklerini bildirmiştir. Öğretmenler, öğrencilerin "öğretmenden yardım istemenin işe yaramayacağı" endişeleri nedeniyle de öğrencilerin yardım istememe olasılığının olduğunu ifade etmişlerdir. Oyun alanında bulunan bekçi öğretmenlerin ilk yardım edebilecek kişi olarak görüldükleri hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından bildirilmiştir. Öğrenciler için fiziksel olarak zorbalığa uğradıklarında başvuracakları en önemli yerin okul yöneticisi olduğu bildirilmiştir.

Genç'in (2007) yapmış olduğu araştırmada, akranları tarafından zorbalığa uğradığını bildiren öğrenci oranı %18,2 iken, zorbalık yapanlar %15,2, zorbalığa tanık olanlar %56,9 olarak bulunmuştur. Sözel zorbalık en yaygın zorbalık türü olarak bulunmuştur, erkek öğrencilerin zorba davranışlarda bulunması, kız öğrencilere oranla daha yüksektir, okul başarı durumu öğrencilerin zorba

davranışlarda bulunması ya da maruz kalmasında önemli bir rol oynamıştır, "Başarılı" öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha az zorba davranışa maruz kaldığı tespit edilmiştir, anne ve babanın da ayrı ya da beraber olması zorbaca davranışların olması ya da olmamasını etkilemiştir, aile içi şiddetin varlığının okuldaki zorbaca davranışların varlığıyla paralel olduğu bulunmuştur, madde bağımlılığı olan öğrencilerin daha fazla zorbaca davranışlarda bulunduğu görülmektedir (Genç, 2007).

Keskin'in (2010) yapmış olduğu araştırmanın bulgularına göre benlik saygısı seviyesi yüksek olan öğrencilerin akran zorbalığı toplam puanı daha yüksek çıkmıştır. Bununla beraber erkek öğrencilerin zorbaca davranışları kızlara kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Okulun özel okul olması, devlet okullarıyla kıyaslandığında zorbalığın daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Ergün'ün (2015) yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre, akran zorbalığında bulunma ya da maruz kalma durumlarının sınıf düzeylerine göre farklılaştığı, cinsiyet açısından bir farklılık olmamasına rağmen, erkek öğrencilerin daha fazla zorba davranışlarda bulunduğu saptanmıştır. Hem akran zorbalığına maruz kalma hem de akran zorbalığı uygulamada okulu sevmeyen öğrencilerin oranı diğerlerine kıyasla daha fazla çıkmıştır. Okul devamlılığı ya da devamsızlığı konusunda herhangi bir anlamlı sonuç çıkmamıştır.

1.1.1.1. Zorba ve Zorbanın Özellikleri

Kendilerinden fiziksel ya da psikolojik olarak güçsüz olan akranlarına kasıtlı ve sürekli olarak rahatsızlık verecek şekilde zorbaca davranan öğrenci ya da öğrenci grupları "zorba" olarak adlandırılmaktadır (Pişkin, 2002; Yıldırım, 2003).

Zorba davranışlarda bulunan kişilerin özellikleri incelendiği zaman genelde dürtüsel ve saldırgan oldukları gözlemlenmiştir. Zorba olarak tanımlanan kişiler kurbanların davranışlarını "tahrik edici, kışkırtıcı" olarak görmektedir. Diğer öğrencilere kıyasla, daha az empati yeteneği bulunan zorbaca davranışlarda bulunan öğrencileri "sert" gözükme ihtiyacı duyduklarını ve diğerlerinin hislerini önemsemediklerini bilmekteyiz. Bu bilgilere dayanarak zorbaca davranışta bulunan kişilerin daha az sayıda olumlu yönde sosyal davranış göstermektedir. Ayrıca bu

kişilerin akranlarından ziyade yetişkinlere de karşı geldikleri, anti-sosyal kişilik özellikleri yansıttıkları, kurallara karşı çıktıkları bilinmektedir (Ayas, 2007).

Koç (2007) aile içindeki aile desteğinin azlığı ya da sıcaklığının yetersizliğinden kaynaklı, problem çözümlerinde fiziksel cezanın kullanıldığı ailelerden gelen çocukların zorbaca davranışlarda bulunduğunu bulmuştur. Koç'un (2006) araştırmalarından bütünleştirdiği zorba kişilerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır:

- Fiziksel olarak güçlü ve saldırganca davranırlar.
- Şiddete kolaylıkla başvururlar.
- Kendilerine güvenleri düşük olduğu gibi iletişimleri de zayıftır ya da kendilerine güvenleri ve iletişim becerileri çok yüksektir.
- Aile içi iletişim çok yoktur. Bu sebeple ev dışında zaman geçirirler.
- Otorite kişisi ile problem yaşadıklarında kurtulmayı bilirler.
- Özellikle erkekler kolaylıkla "maço" lakabını alır ve böylece beklenen toplumsal baskıları ve gücü elde etmiş olurlar.
- Genellikle kaygı seviyeleri düşüktür.
- Kendilerini sert, başarılı ve becerikli olarak algılarlar.
- Benlik algıları güce dayalıdır.
- Bağımsız hareket edebilirler.
- Yalana başvurmaları sıktır.
- Ahlaki değerleri gelişmemiştir.
- Dikkat çekmek isterler ve umursamazdırlar.
- Empati becerisi düşüktür.
- Acı çektirmekten hoşlanırlar.
- Kendi çıkarları için diğer insanları kullanırlar.

- Zorbaca davranışta bulundukları kurbanın durumu hak ettiğini düşünürler.
- Kurban olarak kendilerinden daha güçsüz, küçük, arkadaşı olmayan kişileri seçerler.

Gökler (2007), saldırgan olmaları ve bu saldırganlıkla beraber baskınlık kurma ve sürdürme amacıyla yapılan davranışları ve tutumları zorbanın tipik özellikleri olarak belirtmiştir. Zorbaca davranışlarda bulunan kişi ya da kişilerin;

- Yıkıcı olduklarını,
- Öfkeli olduklarını,
- Tepkisel olduklarını,
- Otokontrollerinin ve toleranslarının düşük olduğunu,
- Kendi saldırganlık durumlarının farkında olmadıklarını,
- Kaygı düzeylerinin düşük olduğunu,
- Şiddete karşı olumlu bakış açısına sahip olduklarını,
- Zorbaca davranacakları kişilere karşı empati göstermediklerini,
- Problem çözme becerilerinin olmadığını,
- İçki – sigara gibi yaşlarından beklenmeyen davranışlarda bulunduklarını,
- Aile yaşantısının genellikle problemli olduğunu ve aile içinde de şiddetin var olduğunu belirtmiştir.

Kandemir'e (2006) göre ise, zorbaca davranışlarda bulunan kişi ya da kişilerin, sadece bedensel bir güç ya da yapıdan ziyade diğer kişilerin kendilerini koruma niyetiyle de yanında bulunuyor olmalarından kendilerini daha güçlü algıladığını bildirmiştir.

Şahin (2007) de zorba öğrencilerin, sözel ve sözel olmayan davranışlarıyla diğer öğrencileri; korkuttuklarını, alay ettiklerini, diğerlerinin öğrenme haklarını elinden aldıklarını, eşyalarına zarar verdiklerini, konuşmalarını engelledikleri ve

dolayısıyla diğer öğrencilerin okulda kendilerini güvensiz bir ortamda hissetmelerine ve devamsızlık yapmalarına sebep olduklarını belirtmektedir.

1.1.1.2. Kurban ve Kurbanın Özellikleri

Kendilerinden daha güçlü olan öğrencilerin zorbaca söz ve eylemlerine uğrayan öğrenci ya da öğrenci gruplarına ”kurban” olarak adlandırılmaktadır. (Pişkin, 2002; Yıldırım, 2003).

Ayas (2007) yapmış olduğu bir çalışmada kurban olarak tanımlanan öğrencilerin kaygılı, güvensiz, çekingen ve ürkek olduklarını; atılgan olmadıklarını, öz saygı ve sosyal beceri seviyelerinin düşük olduğunu, arkadaş sayılarının daha az olduğunu ve sosyal olarak dışlandıklarını bulmuştur. Kurbanların zorbaca davranışlar karşısında kendilerini nadiren savunabildiklerini ya da zorbaca davranışa karşı nadiren karşı koyabildikleri bildirmiştir. Kurban olarak tanımlanan kişilerin anne-babalarına bağlı olduklarını, çoğunlukla aşırı koruyucu ebeveynlerinin olduklarını bulmuştur. Bu sebeple kişilerde aileye bağlılık görülmekte ve aile içi iletişim ve ilişkiler yakın ve sıcaktır. Yıldırım (2003) zorbaca davranışa maruz kalmış olan kurban öğrencilerin genel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır;

- İçe dönük,
- Kaygılı,
- Güvensiz,
- Çekingen,
- Kendilerine saygıları yeterince gelişmemiş,
- Sosyal becerileri yetersiz,
- Yeterince arkadaşı olmayan,
- Sosyal ortamlarda dışlanan,
- Zorbaca davranışlara maruz kaldıklarında nadiren savunup karşı koyabilen,
- Anne babalarına bağımlı,
- Az sevilen, çocuklardır.

1.1.1.3. Kurban-Zorba ve Kurban-Zorbanın Özellikleri

Zaman zaman zorbalık yapan, bazen de zorbalığa uğrayan öğrenci ya da öğrenci gruplarına "Zorba-kurban" olarak adlandırılmaktadır (Pişkin, 2002; Yıldırım, 2003).

Hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalan bu kişilerde depresyon ve kaygı gibi duygusal problemler görülmektedir. Bunlara ek olarak bu kişilerin, diğer kişilerle kıyaslandığında daha fazla duygusal stres altında olduğu bulunmuştur. Yine zorba-kurban olarak tanımlanan kişilerin, diğer kişilere göre daha düşük benlik saygılarının olduğu bilinmektedir. (Pekel, 2004). Gökler'e (2007) göre zorba-kurban olan kişilerin ailevi problemleri vardır. Bu kişilerin anne-babaları genellikle tutarsız (aşırı koruyucu ya da ihmalkâr) ve bazen de istismar edici olarak betimlenmektedir. Zorba-kurban olarak tanımlanan çocuklar ailelerinin ebeveynlik becerilerinin düşük olduğunu ifade etmektedirler. Ailelerin çocuklara karşı şiddet eğiliminde olduklarını bu sebeple de zorba-kurbanların düşmanca davranışlar sergiledikleri gözlemlenmektedir. Yıldırım'a (2003) göre, hem zorbalık yapan hem de zorbalığa uğrayan kişilerin genel özellikleri aşağıda sıralanmaktadır:

- Popüler olmayan,
- Sevilmeyen,
- Kolayca kışkırtılabilen,
- Kolayca kışkırtan,
- Sosyal ortamlarda istenmeyen,
- Kendilerine saygıları düşük olan kişilerdir.

1.1.2. Zorbalık Türleri

Akran grupları arasında yapılan zorbaca davranışları genel bir çerçevede sınıflandırmak zor olabilir. Ancak alanyazındaki çalışmalar göz önünde tutulduğunda farklı sınıflandırmaların olduğu görülmektedir. Bunlar fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, psikolojik zorbalık, cinsel zorbalık ve siber zorbalıktır.

1.1.2.1. Fiziksel Zorbalık

Tespit edilmesi görece daha sık olmasına rağmen, bildirilmesi söz konusu olduğunda bildirilmeyen bir zorbalık türüdür (İrfaner, 2009). Bu zorbalık türüne tokat atma, vurma, boğazını sıkma, dürtme, yumruklama, tekmeleme, ısırma, çimdikleme, itme, çekme, tırmalama, saçını çekme, tükürme, odaya kilitleme veya diğer bütün fiziksel saldırı çeşitleri ve eşyalarına zarar verme davranışlarıdır (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003; İrfaner, 2009). Zorbalık yapan kişinin yaşı ve fiziksel gücü arttıkça mağdur pozisyonundaki kurbanın daha fazla zarar gördüğü söylenmektedir (İrfaner, 2009).

1.1.2.2. Sözel Zorbalık

Kötü kelimeler içerikli telefon konuşmaları, para ve/ya eşyalarını isteme ya da kullanma, aşağılayıcı, alay edici sözler söyleme, küfür etme, hakkında yalan söyleme ve söylentiler yayma gibi davranışlardır. Sözel zorbalık en yaygın görülen zorbalık şekli olmaktadır (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003).

1.1.2.3. Psikolojik Zorbalık

Kişinin güvenini olumsuz şekilde etkilemesine sebep olacak dışlama, önemsememe gibi davranışları içermektedir. Vücut dilinin düşmanca kullanıldığı gözlerin devrilmesi, kaşların çatılması, kötü bakışların atılması, gülerek bakılması gibi davranışlardır (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003).

1.1.2.4. Cinsel Zorbalık

Cinsel zorbalık davranışları el hareketlerini, cinsel talepleri, cinselliğe davet eden ifadeleri ve tavırları, müstehcen fıkraların anlatılması, dinlemeye zorlanmasını, dokunmayı, sarılmayı, kişinin cinselliğine yönelik dalga geçilmesini ve söylentiler çıkarılmasını içermektedir ve istenilmediği halde cinsel içerikli mesajların gönderilmesi davranışıdır. Mesaj alan kişinin kendini küçük düşmüş, utanç ve rahatsızlık hissetmesine neden olmaktadır. Bu tür zorbalık erkeklerden daha çok kadınlara yönelik sergilenmektedir (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003).

1.1.2.5. Siber Zorbalık

Siber zorbalık terimini ilk olarak Bill Belsey tanımlamıştır. “Bir kişi ya da grup tarafından, bilgi ve iletişim ile ilgili teknolojik araçlar vasıtasıyla, diğer kişiye kasıtlı olarak ve tekrarlayıcı şekilde zarar verme davranışıdır.” (Belsey, 2003). Cep telefonu, e-posta ve web siteleri aracılığıyla yapılan mesaj gönderme, video ve/ya fotoğraf atma ve sohbet odalarında yapılan davranışlar olarak belirtilmektedir (Smith, Mahdavi, Carvaldo, Fisher, Russell ve Tippet, 2008).

1.1.3. Bağımlılık Kavramı

İnsanlar ve diğer hayvanlar doğaları gereği acıdan kaçınırken, haz arayışı peşindedir. Bu haz ve acının tanımlanması kolay gibi görünse de, kişiden kişiye değişiklik göstermesi onu nesnellikten çıkartıp öznel bir kavram haline getirmektedir. Bu bağlamda bağımlılık yapan maddeler en başta haz verirken, gelişen tolerans ile acı verici bir duruma gelmektedir (Dinç, 2017). Bunlar eroin, esrar, alkol gibi kimyasal maddeleri kapsarken; kumar oynama, alışveriş yapma, bilgisayar oyunu oynama gibi davranışlarında bağımlılık yaptığına dair açıklamalar alanyazında yerini almaktadır (Arısoy, 2009).

Bağımlılık, herhangi bir maddenin tedavi amacı olmaksızın, fizyolojik bir ihtiyaca cevap vermediği halde, giderek artırılarak alınması durumudur (Şahin, 2007). Bağımlılıkta üç temel öge vardır. Bunlar;

1. Her zaman ve her yerde maddenin kullanılabilmesi için engellenemeyen bir istek ve çaba vardır.

2. Alınan dozun arttırılması zorunluluğu vardır.

3. Alınan maddeye ve etkilerine karşı psikolojik ve fizyolojik ihtiyacın hissedilmesi vardır (Şahin, 2007).

DSM-5 Tanı Kriterleri Başvuru El Kitabına göre bir kişiye bağımlılık tanısı koymak için bazı kriterler vardır. Bu kriterlerden on iki aylık bir süre içerisinde en az ikisi ile kendine göstermekte olan klinik olarak belirli bir sıkıntıya ya da işlevsellikte belli bir düşmeye yol açan, sorunlu bir madde kullanım örüntüsünü içermelidir.

1. Bağımlılık yapan maddenin istenilenden daha çok ve uzun süreli alınması,

2. Maddenin bırakılması için sürekli istek ve çaba girişimlerinin olumsuz sonuçlanması,

3. Maddeyi temin etmek, kullanmak ya da etkisinden kurtulmak için çok zamanın harcanması,

4. Madde kullanmak için kişinin gitmesi, kullanmak için çok büyük istekte bulunması ya da kendini zorlanmış hissetmesi,

5. İş, okul, ev gibi kendi sorumluluklarını yerine getirmede aksaklıkların olması ve madde alımının devam etmesi,

6. Kullanılan maddeden kaynaklı toplumsal ya da kişilerarası sorunların çıkması ve madde alımının devam etmesi,

7. Madde kullanımından ötürü toplumsal ya da kişisel etkinliklerde uzak kalınması ya da azaltılması,

8. Tekrarlı olarak tehlike olabilecek zamanlarda bile madde alımının devam etmesi,

9. Sürekli ya da tekrarlı olarak bedensel ya da ruhsal sorunların madde kullanımından kaynaklı olduğunun bilinmesine rağmen, madde alınımının devam etmesi,

10. Tolerans geliştirmiş olması,

10.1. Artan ölçüde madde alınması,

10.2 Aynı ölçüde alınması rağmen daha az etki etmesi,

11. Yoksunluk geliştirmiş olması,

11.1. El titremesi, uykusuzluk, bulantı veya kusma, bunaltı, varsanı ya da yanılsamalardır (DSM-5, 2013).

Yukarıda bahsedilen kriterler bağımlılık dendiğinde akla ilk gelen “ilaç alma” tanımını kapsamaktadır (Cengizhan, 2005). Ancak kumar oynama, alışveriş yapma, seks, oyun bağımlılığı gibi davranışsal bağımlılıklarında olduğunu alanyazında görmekteyiz (Arısoy, 2009). Yine DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabında

“Kumar Oynama Bozukluğu” tanısı alabilmek için bazı kriterler mevcuttur. On iki aylık bir süre içerisinde en az dördü ya da daha çoğu ile kendine göstermekte olan klinik olarak belirli bir sıkıntıya ya da işlevsellikte belli bir düşmeye yol açan, sorunlu bir kumar oynama davranış örüntüsünü içermelidir.

1. İstenilen coşkunun daha fazla sağlanabilmesi için giderek daha fazla ve daha fazla parayla kumar oynanması,

2. Kumar oynamayı bırakma ya da durdurma konusunda huzursuzluk hisseden ve daha çabuk kızan biri olunması,

3. Kumar oynamayı bırakmak ya da durdurmak için çabaların sonuçsuz kalması,

4. Sık sık kumar oynama davranışı üzerine düşünüp durulması,

5. Sıklıkla, sıkıntı içindeyken bile kumar oynanması,

6. Kaybettikten sonra kazanmak için tekrar tekrar kumar oynanması, yitirilen paranın peşinden koşulması,

7. Ne kadar kumar oynadığını gizlemek adına yalanlara başvurulması,

8. Kumar oynanması sebebiyle önemli iş, toplantı, eğitim gibi konuların kaybedilmesi,

9. Parasız kalma durumunu başkalarından para isteyerek örtme çabasında bulunulmasıdır (DSM-5, 2013).

1.1.3.1. Bilgisayar Oyun Bağımlılığı

İnsan yaşamının her döneminde oyuna ihtiyaç duymaktadır. Yaşamın kurallarına aykırı olan oyun; bazıları için eğlence aracı iken, bazıları içinse yaşamın odağı olarak tanımlanmaktadır (Ögel, 2017).

Bilişim teknolojisinde en hızlı gelişim gösteren alanlardan birisi bilgisayar oyunları olarak bilinmektedir. Bilgisayar oyunları çocukları ve gençleri sokak, oyun alanları, park ve açık alanlardan uzaklaştırmakta, internet kafelere, kapalı alanlara ve bu sebeple ekranlara yönlendirmektedir. Sanal eğlence olarak tanımlanan internet ve bilgisayar oyunlarını birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır (Balak, 2016). Telefon, tablet gibi teknolojik araçların taşınabilir hale gelmesiyle de oyun kavramı

hayatın her anında ve alanında ulaşılabilir bir yerde olmaktadır. Böylece kişi istediği yerde ve istediği saatte oyuna kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Davranışsal bağımlılıklar olarak da tanımlanan bilgisayar bağımlılığı, internet bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı birbirleriyle ilişki göstermektedirler (Yiğit, 2017). Griffiths (1999) internetin bağımlılık yapmadığını ancak kişilerin internette yaptıklarını aktivitelere bağımlı olduğunu belirtmiştir. Bunlara örnek olarak kumar, alışveriş, oyun verilmiştir.

Bağımlılar zamanlarının çoğunu teknolojik cihazlarda geçirmeleri sebebiyle, çoğu zaman uykularını, beslenmelerini, alışkanlıklarını ve sosyal hayatlarını ihmal etmektedirler (Young, 2009). Bağımlılık hali kişinin hemen fark edebileceği bir süreç olmadığından kişi bağımlı olduğunun ya farkında varmaz ya da fark etmesi zaman alır (Günüç, 2009).

Oyun bağımlılığının net bir tanımı olmamakla beraber, davranış bağımlılığı kategorisinde değerlendirilmektedir. Kimyasal olmayan bu bağımlılık çeşidi, bir insan ve bir araç-makine arasındaki iletişim-etkileşim ile gerçekleşmektedir. Kişi bu süreçte oyun oynar gibi aktif ya da dizi seyreder gibi pasif bir pozisyonda olabilmektedir (Widyanto ve Griffiths, 2006). Dijital oyunları oynayan kişiler aşırı oyun oynadıkları zaman kontrollerini kaybetme, okul, iş, aile, arkadaşlık ilişkilerine zarar verme, zaman yönetimini sağlayamama gibi problemler yaşayabilmektedirler. İnternet bağımlılığının alt kategorisi olarak tanımlanan oyun bağımlılığı, uyumlu olmayan ve inatçı bir davranış olarak da kabul edilmektedir (Gökçearslan ve Durakoğlu, 2014). Horzum (2011) oyun bağımlılığını, bireyin oyundan kopamaması, sürekli zihninde oyunu düşünmesi, her zaman oyun ile ilgilenilmesi olarak tanımlamaktadır. Buna ek olarak bağımlı olan kişilerin kendilerini oyun ile bütünleştirdiklerini, hayatlarını oyuna göre yaşadıklarını ve kendilerini oyun karakterleri ile ilişkilendirdiklerini ifade etmektedir. Bu ve benzeri durumların sonucunda ölüme gidebilecek olayların ortaya çıkabileceğini söylemektedir.

Oyun oynama süresinin bağımlılık üzerinde etkisi olabileceği gibi, teknolojik cihazlar başında fazla zaman geçiren kişilere bağımlıdır denilemez. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından geliştirilen ve yayımlanan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-5'te (DSM-5) oyun bağımlılığı, İnternette Oyun

Oynama Bozuklukları (Internet gaming disorder) olarak yazılmıştır. İnternette Oyun Oynama Bozukluğu hafif, orta ve şiddetli olarak ölçülmektedir. Seviyesi daha düşük olanların yaşamsal faaliyetlerinde daha az bozulma ya da daha az belirti görülmektedir. Daha şiddetli olanlar da ise teknolojik cihazlarda daha fazla zaman geçirdikleri sebebiyle diğer insanlarla olan iletişim ve ilişkilerde azalma, iş ve akademik başarılarda düşüş görülmektedir (DSM-5, 2013). Bireylerin bir şeye olabildiğinden daha fazla zaman harcamaları onların bağımlı olup olmadıkları konusunda kesin bir yanıt vermemektedir. Bu yüzden DSM-5'te (2013) aşağıda belirtilen kriterlerden 5 ya da daha fazlasının kişide gözlemlenmesi klinik olarak çeşitli sıkıntı-problem ya da sorunlara yol açabileceği belirtilmektedir;

1. İnternet oyunlarıyla zaman geçirme. (Kişi oynadığı oyunu düşünür, onla ilgili gelecek hayalleri kurar, günlük hayatında önemli bir yer kaplar.)
2. Oyun oynarken, oyunun elinden alınmasıyla geri çekilme belirtilerinin olması. (Sinirlilik, kaygı, üzüntü gibi.)
3. Tolerans. (Oyun oynamak için daha fazla zaman harcama isteğinin olması.)
4. Oyun oynamayı kontrol etmede başarısızlığın olması.
5. Oyun oynamanın sebebi olarak, daha önceden ilgi duyduğu alışkanlıklar ya da eğlencelere karşı ilgide azalma.
6. Psikolojik olumsuzlukların farkında olmasına rağmen oyun oynamaya devam etme.
7. Oyun oynama süresi hakkında yalan söyleme.
8. Olumsuz bir durumdan kaçmak ya da kendini rahatlatmak amacıyla tekrar oyun oynama.
9. Oyun oynamanın sonucu olarak ilişki, kariyer ya da okulla ilgili olanakları riske atma ya da kaybetme.

İnsanların neden oyun bağımlısı oldukları üzerinde çalışıldığında çeşitli nedenler tespit edilmiştir. Örneğin, Wan ve Wen'in (2013) ergenlerin neden oyun bağımlısı olduğunu araştırdıkları çalışmalarında 5 ana maddede sonuçlar

bulmuşlardır. Bunlardan ilki "Psikolojik İhtiyaçlar ve Motivasyon"dur. Bunu içeren ihtiyaçlar ise; eğlenme, boş zamanı değerlendirme, duygusal olarak süreçle baş etme, rahatlama, stres atma, öfkeyi ya da hayal kırıklığını dışa vurma, gerçeklikten uzaklaşma, başarmaya duyulan gereksinim, meydan okuma arzusu, arkadaşlıklar kurma, tanınma isteği, devam eden arkadaşlığı güçlendirme isteği, ait olma ihtiyacı, gücü gösterme ve üstünlük ihtiyacı olarak sıralanmaktadır. İkincisi "Bağımlıların Yaşamına Odaklanma"dır. Araştırma için görüşülen kişilerin çoğunda bilgisayar oyunlarının olmadığı bir yaşamı "karanlık " ve "sıkıcı" olarak tanımladıkları bulgulanmıştır. Bilgisayar oyunları ergenlerin yaşamlarında odak haline geldiği bildirilmiştir. Üçüncüsü "Sanal Kendi ve Gerçek Kendinin Etkileşimi"dir. Araştırma sonucunda ergenlerin gerçek hayatta yapmadıkları-yapamadıkları davranışları sanal ortamda gerçekleştirebildiklerini göstermiştir. Böylece gerçeklikten uzaklaşmaktadırlar ve bunu yapma sebepleri ise gerçek yaşamdaki zayıf yönlerini kapatma ve böylece kendilerini tatmin etmek olduğu görülmüştür. Dördüncüsü "Telafi Edicilik veya Derin Memnuniyet"tir. Çevrim içi oyunlar sayesinde başka insanlarla da iletişim kurma ihtiyaçları karşılamada bir yol olarak oyunlar yer almıştır. Böylece bağımlı kişiler farklı kişilerle ilişki gereksinimlerini sağlamış olurlar. Son olarak beşincisi "Kendi Yansımaları"dır. Bağımlı kişiler daha fazla güç ya da üstünlük, başarılı olmak istedikleri için oyun oynayabilmektedirler. Bunu gerçek hayatta gerçekleştirmeleri mümkün olmadığında bu ihtiyaçlarını sanal ortamda sağlamaktadırlar. Bu da gerçek yaşam ve sanal yaşam arasında bir çelişkiye sebep olmaktadır.

Oyun oynamanın sonu olmamakla beraber aşama (level) atlamakta kişiyi o oyuna bağımlı hale getirmektedir (Ögel, 2017). Bağımlılığın gelişmesindeki en önemli aktör de beynimizdeki "haz yolağının" devreye girmesidir. Bu hazzı öğrenen beyin, hazzı tekrar bulabileceği araçları aramaya başlamaktadır ve bunu ne olursa olsun yapmaya odaklanmaktadır (Ögel, 2017). Kısa sürede hazza ulaşmayı sağlayan aktivitelerin kişiyi bağımlı hale getirmesi daha kolay olmaktadır. Bu nedenle bilgisayar oyunlarının "level" atlama özellikleri ile kişi hazza ulaşmak için daha fazla oyunda kalmaktadır. Bunun dışında oyun ekranındaki görsel renklilik de kişinin bağımlı olmasına yardımcı olmaktadır (Ögel, 2017).

Oyun oynarken haz almak, sürekli pasif ya da aktif konuma bulunarak bunu yapmak, zamanını oyun oynamaya göre ayarlamak kişiyi bağımlı hale getirdiği düşünülmektedir. Böylece kişiler bilgisayar oyunu olmadığı zamanlarda hayattan zevk almamaya, kendilerini eve kapamaya ve ihtiyacı olan eğlenceyi masa başında gidermeye devam ettiği söylenebilir.

1.2. Amaç

Bu araştırma kapsamında Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesinde liseye devam eden öğrencilerde zorbalıkla baş etme düzeyleri ve zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda geliştirilen hipotezler aşağıda belirtilmiştir.

1. Öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2. Öğrencilerin zorbalık eğilim düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ölçeklerin alt boyutları ile değerlendirilmesi amaçlanan diğer hipotezler şunlardır;

1. Zorbalığın Engellenmesi Bilinci ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2. Zorbalığa Karşı Durma ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3. Zorbalığı Bildirme Bilinci ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4. Yardım İsteme Bilinci ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

5. Tepkisiz Kalmama ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

6. Savunma Bilinci ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

7. Olumsuz Yansıtma ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

8. Duygusal Paylaşım Eksikliği ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

9. Haklı Görme ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

10. Üzme ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

11. Gücü Kullanma ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

12. Rahatsız Olmama ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmada şu alt sorulara yanıt aranmaktadır.

1. Öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeyleri,sosyodemografiközelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

2. Öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeyleri ile not ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3. Öğrencilerin zorbalık eğilim düzeyleri,sosyo-demografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

4. Öğrencilerin zorbalık eğilim düzeyleri ile not ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

5. Öğrencilerin bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyleri, sosyo-demografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

6. Öğrencilerin bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyleri ile not ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

7. Öğrencilerin zorbalığın engellenmesi bilinci düzeyleri, sosyo-demografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

8. Öğrencilerin zorbalığa karşı durma düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

9. Öğrencilerin zorbalığı bildirme bilinci düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

10. Öğrencilerin yardım isteme düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, , annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

11. Öğrencilerin tepkisiz kalmama düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır??

12. Öğrencilerin savunma bilinci düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

13. Öğrencilerin olumsuz yansıtma düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

14. Öğrencilerin duygusal paylaşım eksikliği düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

15. Öğrencilerin haklı görme düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

16. Öğrencilerin üzme düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

17. Öğrencilerin gücü kullanma düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

18. Öğrencilerin rahatsız olmama düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre (Cinsiyet, sınıf, annesinin ve babasının eğitim düzeyi) anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

1.3. Önem

Zorbalık öğrencilerin sosyal, psikolojik ve akademik gelişimlerini ve bazen fiziksel gelişimlerini de olumsuz biçimde etkileyen bir sorundur. Ayrıca zorbalık ergenlik ve çocukluk dönemlerinde de kişinin çok sık yaşadığı ve iletişim, etkileşim sorunlarına yol açan bir durumdur. Bu problem sebebiyle akran zorbalığına karışan öğrenciler yaşamları boyunca birçok sorun ve/veya problem ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Okul döneminde zorbalığa karışan, maruz kalan öğrencilerin yaşadığı durumlar yetişkin yaşantılarını da etkilemektedir. Bu durumun devamlılığını engellemek amacıyla çalışmalar yapılmaktadır ve yapılmaya devam edilmelidir.

Akran zorbalığının sebep olduğu olumsuzluklar neticesinde okullarda yürütülecek olan zorbalık karşıtı çalışmaların araştırılması, zorbalığı önleme faaliyetlerinin aktif hale gelmesi, getirilmesi, zorbalığa maruz kalmış olan kurban öğrencilerin iyileştirilmesi ve öğrencilerin bu ve benzeri durumlarda kendilerini korumaları için gerekli donanıma sahip olmaları sağlanmalıdır.

Bunun yanı sıra, bağımlılık da günümüz problemleri arasında yer almakta ve gelişen bilgisayar teknolojisiyle ve internete ulaşımın kolaylaşması sebebiyle öğrenciler ve yetişkinler arasında da bağımlılığın artmakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bilgisayar oyun bağımlılığı olan gençlerde akademik başarı ve performanslarda düşmeler söz konusu olmaktadır.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda yapılacak olan çalışmanın öğretim programları, okul rehberlik servisleri, sınıf öğretmenleri ve anne-baba tutumları vb.

açısından akran zorbalığı ve bilgisayar oyunu bağımlılığına karşı önlemler alınması gerektiği konusunda önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak çalışma Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesi nezlinde lise öğrencileri arasındaki yaygınlığı, türleri, baş etme stratejileri konusunda da bize bilgi verecektir. Bulgular akran ilişkileri etkinliklerinde, rehberlik servisi etkinliklerinde ve eğitimlerinde, psiko-eğitim faaliyetlerinde, okul-veli görüşmelerinde ve toplantılarında, öğretmenlerin yürüttüğü sınıf içi organizasyonlarda ve okul yönetimince gerçekleştirilecek her türlü çalışmalarda fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu araştırma akran zorbalığının çeşitli yönleriyle tanınmasının ve gelecek araştırmacılara teşvik ve fayda sağlayacağı açısından da katkısı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

- Araştırmada verilen ölçek ve alınan demografik bilgilerin yeterli olduğu varsayılmıştır.
- Araştırmada katılımcıların sorulara samimiyetle cevap verdiği varsayılmıştır.
- Çalışmada yer alan öğrencilerin akran zorbalığına karıştıkları varsayılmıştır.
- Çalışmada yer alan öğrencilerin bilgisayar oyunlarını tanıdıkları-bildikleri-oynadıkları varsayılmıştır.
- Çalışmadaki örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.
- Verilen ölçüm materyallerinin istenileni doğru ölçtüğü varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırma Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesinde yaşayan ve okuyan lise öğrencileriyle sınırlıdır.
- Araştırma Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesinde bulunan Fatih Anadolu Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Namık Kemal Lisesi, AKA Koleji, Aden Koleji ve Tuğlacılar Anadolu Lisesi liseleri ile sınırlıdır.
- Araştırma 14-18 yaş aralığındaki katılımcılar ile sınırlıdır.

- Elde edilen bulgular veri toplama aracının sınırlılığı kadardır.
- Araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.
- Kullanılan istatistiki veriler ve bu verilerin araştırmacı tarafından yorumlanması yeterliliği kadar sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Zorba

Kendilerinden fiziksel ya da psikolojik olarak güçsüz olan akranlarına kasıtlı ve sürekli olarak rahatsızlık verecek şekilde zorbaca davranan öğrenci ya da öğrenci gruplarına "zorba" denir (Pişkin, 2002; Yıldırım, 2003).

1.6.2. Kurban

Kendilerinden daha güçlü olan öğrencilerin zorbaca söz ve eylemlerine uğrayan öğrenci ya da öğrenci gruplarına "kurban" denir (Pişkin, 2002; Yıldırım, 2003).

1.6.3. Kurban-Zorba

Zaman zaman zorbalık yapan, bazen de zorbalığa uğrayan öğrenci ya da öğrenci gruplarına "Kurban-Zorba" denir (Pişkin, 2002; Yıldırım, 2003).

1.6.4. Zorbalık Türleri

Zorbalık türleri aşağıda verilmiştir.

1.6.4.1. Fiziksel Zorbalık

Tokat atma, vurma, boğazını sıkma, dürtme, yumruklama, tekmeleme, ısırma, çimdikleme, itme, çekme, tırmalama, saçını çekme, tükürme, odaya kilitleme veya diğer bütün fiziksel saldırı çeşitleri, eşyalarına zarar verme davranışlarıdır (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003; İrfaner, 2009).

1.6.4.2. Sözel Zorbalık

Kötü kelimeler içerikli telefon konuşmaları, para ve/ya eşyalarını isteme ya da kullanma, aşağılayıcı, alay edici sözler söyleme, küfür etme, hakkında yalan söyleme ve söylentiler yayma gibi davranışlardır. Sözel zorbalık en yaygın görülen zorbalık şekli olmaktadır (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003).

1.6.4.3. Psikolojik Zorbalık

Kişinin güvenini olumsuz şekilde etkilemesine sebep olacak dışlama, önemsememe gibi davranışları içermektedir. Vücut dilinin düşmanca kullanıldığı gözlerin devrilmesi, kaşların çatılması, kötü bakışların atılması, gülerek bakılması gibi davranışlardır (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003).

1.6.4.4. Cinsel Zorbalık

İstenilmediği halde cinsel içerikli mesajların gönderilmesi davranışıdır. Mesaj alan kişinin kendini küçük düşmüş, utanç ve rahatsızlık hissetmesine neden olmaktadır. Cinsel zorbalık davranışları el hareketlerini, cinsel talepleri, cinselliğe davet eden ifadeleri ve tavırları, müstehcen fıkraların anlatılması, dinlemeye zorlanmasını, dokunmayı, sarılmayı, kişinin cinselliğine yönelik dalga geçilmesini ve söylentiler çıkarılmasını içermektedir. Bu tür zorbalık erkeklerden daha çok kadınlara yönelik sergilenmektedir (Sullivan, 2000; Rigby, 2002; Cooper ve Snell, 2003).

1.6.4.5. Siber Zorbalık

Siber zorbalık terimini ilk olarak Bill Belsey tanımlamıştır. “Bir kişi ya da grup tarafından, bilgi ve iletişim ile ilgili teknolojik araçlar vasıtasıyla, diğer kişiye kasıtlı olarak ve tekrarlayıcı şekilde zarar verme davranışıdır.” (Belsey, 2003). Cep telefonu, e-posta ve web siteleri aracılığıyla yapılan mesaj gönderme, video ve/ya fotoğraf atma ve sohbet odalarında yapılan davranışlar olarak belirtilmektedir (Smith, ve ark., 2008).

1.6.5. Bağımlılık Kavramı

Bağımlılık tanımlamalarında ilk olarak “ilaç almayı” görmekteyiz. Ancak gelişen teknoloji ve değişen davranışsal farklılıklar bu tanımlamayı sadece “madde bağımlılığı” kapsamında değerlendirdiği için tanımlamanın değişmesi gerektiğini düşündürtmüştür (Cengizhan, 2005).

DSM-V kapsamında madde ile ilişkili bozukluklar 10 farklı kümeyi kapsamaktadır. Bunlar; alkol, kafein, kenevir, hallüsinojenler, uçucular, opiyatlar, dinginleştiriciler, uyarıcılar, tütün ve diğer maddelerdir (Amerikan Psikiyatri Derneği, 2013).

Bağımlılık genel olarak; tolerans geliştirme, yoksunluk, niyet edilenden daha fazla ve sürekli kullanma, bırakma girişimlerinin başarısızlığı, kullanılan madde yüzünden meydana gelen fiziksel ya da psikolojik sorunlar, iş ve toplumsal hayatla ilgili işlevsellikte düşüş ve sıkıntı yaratan sonuçlar olarak tanımlanmaktadır (çev: Ziyalar ve Çalıcı, 2017).

1.6.5.1 Bilgisayar Oyun Bağımlılığı

Oyun oynayan kişinin oynadığı oyunu bırakamaması, sürekli olarak oynanan oyunu düşünmesi ve sürekli oynanan oyun ile ilgilenilmesi olarak tanımlanmaktadır (Horzum, Ayas ve Balta; 2008).

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırma grubu, veriler ve toplanması ile verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması bilgilerine yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Akran zorbalığına karışmış lise öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin inceleneceği bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmiş ya da hala var olan bir durumu olduğu gibi açıklamayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Araştırma için konu olmuş kişi, durum ya da nesne olduğu gibi açıklanmaktadır. Onları değiştirme ve/ya etkileme çabası bulunmamaktadır. Önemli olan durum, kişi ya da nesneyi uygun şekilde "gözleyip" tanımlayabilmektir (Karasar, 2009).

2.2. Çalışma Grubu

Yapılacak olan araştırmada evreni temsil edecek grubun yansız seçilmesi yoluna gidilmiştir. Yansızlık (randommess, seçkisizlik, tesadüfilik) sayesinde evrendeki her bir katılımcının örnekleme dahil olması durumu, bağımsız ve birbirine denk olarak sağlanmıştır (Karasar, 2009). Araştırmanın evrenini, 2017 – 2018 eğitim – öğretim yılının ikinci döneminde olan, Tekirdağ'ın Süleymanpaşa ilçesine bağlı farklı okul türlerinde öğrenim gören 9., 10., 11., ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesinde bulunan Fatih Anadolu Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Namık Kemal Lisesi, AKA Koleji, Aden Koleji ve Tuğlacılar Anadolu Lisesi liseleri öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu liselerden AKA Koleji ile Aden Koleji özel lise iken, Fatih Anadolu Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Namık Kemal Lisesi ve Tuğlacılar Anadolu Lisesi devlet liseleridir. Her bir okuldan seçkisiz olarak birer şube ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1*Araştırma grubunun cinsiyete göre dağılımı*

Cinsiyet	N	%
Kadın	240	54.1
Erkek	204	45.9
Toplam	444	100,0

Tablo 1.'de gösterildiği gibi araştırmada 444 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların 240'ını kadın öğrenciler (%54.1) oluştururken, 204'ünü erkek öğrenciler (%45.9) oluşturmaktadır.

Tablo 2*Araştırma grubunun okul türüne göre dağılımı*

Okul	N	%
Devlet Lisesi	368	82,9
Özel Lise	76	17,1
Toplam	444	100,0

Tablo 2.'de gösterildiği gibi öğrencilerin %82,9'u devlet lisesine giderken, %17,1'i özel lisede eğitim görmektedir.

Tablo 3*Araştırma grubunun sınıf düzeyine göre dağılımı*

Sınıf	N	%
1	136	30.6
2	135	30.4
3	118	26.6
4	55	12.4
Toplam	444	100,0

Tablo 3.'te gösterildiği gibi katılımcıların 136'sı 9. sınıf, 135'i 10. sınıf, 118'i 11. sınıf ve 55'i de 12. sınıf öğrencileridir. Katılımcıların not ortalaması ise 79.08 (SS=13.68) şeklinde hesaplanmıştır.

Tablo 4*Araştırma grubunun anne eğitim düzeyine göre dağılımı*

Anne Eğitim Düzeyi	N	%
İlkokul	115	25.9
Ortaokul	109	24.5
Lise	144	32.4
Üniversite ve Üstü	72	16.2
Toplam	440	99.1
Cevaplamayan	4	0.9
Toplam	444	100,0

Tablo 4'te gösterildiği gibi katılımcıların anne eğitim düzeylerinin %25,9'u ilkokul mezunu, %24,5'i ortaokul mezunu, %32,4'ü lise mezunu iken geriye kalan %16,2'si ise üniversite ya da üstü düzeylerde mezundur.

Tablo 5*Araştırma grubunun baba eğitim düzeyine göre dağılımı*

Baba Eğitim Düzeyi	N	%
İlkokul	66	14.9
Ortaokul	93	20.9
Lise	173	39.0
Üniversite ve Üstü	106	23.9
Toplam	438	98.6
Cevaplamayan	6	1.4
Toplam	444	100,0

Tablo 5'de gösterildiği gibi katılımcıların baba eğitim düzeylerinin %14.9'u ilkokul mezunu, % 20.9'u ortaokul mezunu, %39'u lise mezunu iken geriye kalan % 23.9'u üniversite ya da üstü düzeylerde mezundur.

2.3. Veriler ve Toplanması

Araştırma öncesinde tez önerisi ve çalışmada kullanılacak gereçler T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu'na sunulmuş ve onay alınmıştır. Daha sonra Tekirdağ İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden liselerde araştırma yapılacağına dair gerekli izin evrakları doldurulmuş ve yine Tekirdağ İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden onay alınmıştır.

Ölçek uygulaması yapılmadan önce liselerin müdürlerinden izin alınmış ve her lisenin Rehber Öğretmenleri eşliğinde sınıflara girilerek uygulama yapılmıştır. Öğrencilere ölçekler verilmeden önce araştırmacının kendisini tanıtması, araştırma kapsamı, katılımın gönüllü olacağı, istedikleri zaman çıkabilecekleri gibi açıklamalar yapılmış ve katılımcıların 18 yaşından küçük olması nedeniyle veli onam formu verilerek, velilerin de onayı ile ölçekleri doldurmaları sağlanmıştır. Veriler örneklem grubunu oluşturan Fatih Anadolu Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Namık Kemal Lisesi, AKA Koleji, Aden Koleji ve Tuğlacılar Anadolu Lisesi öğrencileri ile yüz yüze görüşme yöntemi uygulanarak ölçekler elden toplanmıştır. Uygulamaya katılan kişilerin

isim, soy isim bilgileri alınmamış, böylece gizlilik ilkesi de yerine getirilmiştir. Veri toplama işlemi Mayıs 2018 tarihinde tamamlanmıştır.

Araştırmada katılımcıların demografik bilgilerini almak için araştırmacının oluşturduğu "Kişisel Bilgi Formu", akran zorbalığı kavramını ölçmek için "Zorbalık Eğilimi Ölçeği" ile "Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği" ve bilgisayar oyun bağımlılıkları düzeylerini incelemek için ise "Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği" uygulanmıştır. Bu araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarına ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın değişkenleri ile ilgili bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu formda öğrencilerin cinsiyetleri, sınıfları ve anne-baba eğitim düzeylerine ilişkin bilgileri almaya yönelik ifadeleri barındırmaktadır.

2.3.2. Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği

Yapılan çalışmada öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeylerini ölçmek amacıyla Dölek (2002) tarafından geliştirilen "Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekte 28 madde bulunmaktadır ve bu maddelerin içeren 8 alt boyut vardır. Fakat "Güce Güçle Karşılık Verme" ile "Pasif Tepki" boyutlarının ölçeğin tümüyle içtutarlılığı anlamlı bulunmadığından, bu boyutları kapsayan 33, 47, 53 ve 54. Maddeler ölçekten çıkartılmaya karar verilmişken item-total katsayılarında anlamlı bir ilişki gösterdikleri için ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Araştırmada maddeler ölçekten çıkarılmamış olsa da SPSS analizinde bahsedilen 33, 47, 53 ve 54. maddeler dahil edilmemiştir. "Güce Güçle Karşılık Verme" ile "Pasif Tepki" boyutları çıkartıldıktan sonra 24 maddelik ölçeğin 6 boyutu vardır. Bu alt maddeler ilk olarak 7 maddeden oluşan (32, 38, 43, 44, 48, 50, 55) "Zorbalığın Engellenmesi Bilinci", ikinci olarak 5 maddeden oluşan (30, 31, 34, 45, 46) "Zorbalığa Karşı Durma", üçüncü olarak 2 maddeden oluşan (36, 37) "Zorbalığı bildirme Bilinci", dördüncü olarak 4 maddeden oluşan (28, 29, 49, 51) "Yardım İsteme Bilinci", beşinci olarak 2 maddeden oluşan (40, 52) "Tepkisiz Kalmama" ve son olarak 4 maddeden oluşan (35, 39, 41, 42) "Savunma Bilinci" boyutlarını kapsamaktadır. Bahsedilen 24 maddenin 11 tanesi (30, 31, 34, 37, 40, 45, 46, 49, 51, 52) ters madde olarak değerlendirilmektedir.

Bireylerin zorbalıkla baş etmede kalıcı becerilerinin olup olmadığını hesaplamak için, ölçeğin devamlılık katsayı hesaplanmıştır. 24 öğrenciye 2 hafta arayla uygulanan ölçek sonucunda Pearson korelasyon katsayısı elde edilmiştir. Yapılan analize göre ölçeğin alt boyutlarından olan "Zorbalığın Engellenmesi Bilinci", "Zorbalığı Bildirme Bilinci" ve "Tepkisiz Kalmama" maddeleriyle kişinin baş etme becerilerini ortaya koymasıyla ilgili güvenilir bir ilişki çıkmazken, diğer boyutlar ile ölçeğin tamamıyla güvenilir olduğu saptanmıştır.

Ölçeğin tamamının iç tutarlılık cronbach alfa katsayısı .41 olarak bulunmuştur.

Ölçek 4'lü Likert tipi bir ölçek türüdür. Ölçeğin derecelendirilmesinde "Kesinlikle katılıyorum" 4 puan, "Katılıyorum" 3 puan, "Katılmıyorum" 2 puan ve "Kesinlikle katılmıyorum" 1 puan olacak şekilde puanlandırılmaktadır. Ölçek puanlandırılması sonucunda alınan yüksek puan zorbalık eğilimin yüksek olduğunu, puanlandırma sonucunda alınan düşük puanın ise zorbalık eğilimini düşük olduğunu göstermektedir (Dölek, 2002).

Bu ölçeğin araştırma grubundaki iç tutarlılık cronbach alfa katsayısı .68 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutlarının iç tutarlılık cronbach alfa katsayı ise zorbalığın engellenmesi bilinci .32, zorbalığa karşı durma .24, zorbalığı bildirme bilince .18, yardım isteme .26, tepkisiz kalmama .25, savunma bilinci .19 olarak hesaplanmıştır.

2.3.3. Zorbalık Eğilimi Ölçeği

Yapılan çalışmada öğrencilerin zorbalık eğilimlerini ölçmek için Dölek (2002) tarafından geliştirilen "Zorbalık Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek bireysel olarak kullanıldığı gibi, grup halinde de uygulanabilmektedir. Ölçekte 26 madde bulunmaktadır ve bu maddeleri içeren 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt maddeler ilk olarak 5 maddeden oluşan (19, 21, 22, 23, 25) "Olumsuz Yansıtma", ikinci olarak 6 maddeden oluşan (14, 16, 18, 20, 24, 26) "Duygusal Paylaşım Eksikliği", üçüncü olarak 4 maddeden oluşan (9, 11, 12, 15) "Haklı Görme", dördüncü olarak 4 maddeden oluşan (1, 3, 4, 6) "Başkalarını Üzmek", beşinci olarak 6 maddeden oluşan (2, 5, 7, 8, 13, 17) "Gücü Kullanma" ve son olarak 1 maddeden oluşan (10) "Rahatsız Olmama" boyutlarını içermektedir. Bu 26 maddenin 1, 3, 10, 14, 16, 18, 20, 24 ve 26. maddeleri ters madde olarak değerlendirilmektedir.

Bireylerde kalıcı zorbalık eğilimin olup olmadığını saptamak için, ölçeğin devamlılık katsayı hesaplanmıştır. 24 öğrenciye 2 hafta arayla uygulanan ölçek sonucunda Pearson korelasyon katsayısı elde edilmiştir. Yapılan analize göre ölçeğin "Duygusal Paylaşım Eksikliği", "Başkalarını Üzmek" ve "Güçlü Olmak" boyutlarıyla zorbalık eğilimleri ortaya koymakta devamlılığın güvenilir olmadığı bulunurken, diğer boyutlar ile ölçeğin toplamında güvenilir olduğu bulgulanmıştır.

Ölçeğin iç tutarlık güvenliğinin cronbach alfa katsayısı .67'dir. Ölçeğe ait tüm alt boyutlarının da cronbach alfa katsayısı .50'nin üzerinde bulunmuştur.

Ölçek 4'lü Likert tipi bir ölçek türüdür. Ölçeğin derecelendirilmesinde "Kesinlikle katılıyorum" 4 puan, "Katılıyorum" 3 puan, "Katılmıyorum" 2 puan ve "Kesinlikle katılmıyorum" 1 puan olacak şekilde puanlandırılmaktadır. Ölçek puanlandırılması sonucunda alınan yüksek puan zorbalık eğilimin yüksek olduğunu, puanlandırma sonucunda alınan düşük puanın ise zorbalık eğilimini düşük olduğunu göstermektedir (Dölek, 2002).

Bu ölçeğin araştırma grubundaki iç tutarlılık cronbach alfa katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutlarının iç tutarlılık cronbach alfa katsayı ise olumsuz yansıma .04, duygusal paylaşım eksikliği .22, haklı görme -.00, üzme -.00, gücü kullanma .84, rahatsız olmama .16 olarak hesaplanmıştır.

2.3.4. Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin bilgisayar oyun bağımlılıklarını ölçmek için Horzum ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen "Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği" kullanılmıştır. Yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda 21 maddeden oluşan dört faktörlü bir yapı, toplam varyansın %45'ini açıklamaktadır. Ölçeğin güvenirliği için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık kat sayısı .85 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler ölçeğin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir.

Ölçekte yer alan maddeler 5'li Likert tipi derecelendirme yöntemiyle hazırlanmıştır. Bu dereceleme "Her zaman" 5 puan, "Sık sık" 4 puan, "Bazen" 3 puan, "Nadiren" 2 puan ve "Hiçbir zaman" 1 puan şeklinde puanlandırılmıştır.

Ölçekte toplam 21 madde vardır. Bu maddelerin tamamı oyun bağımlılığı için olumlu maddelerden oluşmaktadır. Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin dört alt

ölçeği bulunmaktadır. Bilgisayarda oyun oynamaktan vazgeçmeme ve engellendiğinde rahatsız olma olarak adlandırılan alt faktörün iç tutarlılık katsayısı .83, bilgisayar oyununu hayalinde yaratma ve gerçek hayatıyla ilişkilendirme olarak adlandırılan alt faktörün iç tutarlılık katsayısı .60, Bilgisayar oyunu oynamaktan dolayı görevleri aksatma olarak adlandırılan alt faktörün iç tutarlılık katsayısı .50 ve bilgisayar oyunu oynamaktan başka etkinlikleri tercih etme olarak adlandırılan alt faktörün iç tutarlılık katsayısı ise .50 olarak bulunmuştur (Horzum, ve ark., 2008).

Bu ölçeğin araştırma grubundaki iç tutarlılık cronbach alfa katsayısı .93 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Verilerin analizi aşamasında ilk olarak 471 katılımcıdan toplanan veriler gözden geçirilmiştir. Yapılan ilk incelemelerin ve analizlerin ardından 18 katılımcının veri setlerini tam olarak doldurmadığı 9 katılımcının ise uç değerlere sahip olduğu görülmüştür ve veri setinden çıkartılmıştır. Bu nedenle yapılacak analizlerde 444 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu işlemlerin ardından tüm grubun (n=444) değişkenlerden aldığı puanlara ilişkin betimsel istatistikler hesaplanmıştır (Tablo 6).

Tablo 6*Araştırma Kapsamında Kullanılan Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler*

	N	**X̄**	***SS***	**Çarpıklık**	**Basıklık**
Zorbalık Eğilimi Ölçeği	444	47.99	11.26	.61	.39
Olumsuz Yansıtma	444	8.14	2.92	1.00	1.05
Duygusal Paylaşım Eksikliği	444	10.30	2.87	.69	.91
Haklı Görme	444	9.73	2.70	.05	-.33
Gücü Kullanma	444	10.99	3.59	.75	.48
Başkalarını Üzme	444	7.06	2.45	.81	.47
Rahatsız Olmama	444	1.75	.95	1.15	.30
Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği	444	74.61	8.32	-.34	-.09
Zorbalığın Engellenmesi Bilinci	444	22.78	3.53	-.96	1.52
Zorbalığa Karşı durma	444	15.75	3.16	-.56	.01
Zorbalığı Bildirme Bilinci	444	5.06	1.26	.15	.47
Tepkisiz Kalmama	444	6.15	1.57	-.76	.06
Yardım İsteme Bilinci	444	11.27	2.16	-.34	.53
Savunma Bilinci	444	13.57	2.16	-.96	1.05
Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği	444	39.54	15.89	1.13	1.54

Betimsel istatistiklerin hesaplanmasının gruba ilişkin olarak elde edilen çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Yapılan incelemenin ardından bulgulanan çarpıklık ve basıklık değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içinde yer alması sebebiyle n>30 koşulunu sağlayan değişkenlerin tümü ile yapılacak analizlerde parametrik tekniklerin kullanılmasına karar verilmiştir (Büyüköztürk, 2018; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Bu doğrultuda çalışma dahilinde parametrik teknikler arasında yer alan Pearson Korelasyon Analizi, Bağımsız Grup T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.. Anlamlı çıkan sonuçlarda hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Yine n>30 koşulunun sağlanmadığı sınıf, anne eğitim düzeyi değişkenlerinde, veri sayısının az olduğu yerlerde Post-Benferroni testi kullanılırken, varyansların homojen olmadığı durumlarda Tamhane Testi uygulanmıştır.

Araştırma için toplanan verilerin analizinde SPSS 20 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak tanımlayıcı istatistik yöntemleri ile değişkenlere

ve ölçeklere ilişkin ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdelik değerler bulunmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeklerin Cronbach iç tutarlık katsayısı değerleri hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında Pearson Korelasyon Analizi, Bağımsız Grup T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

BÖLÜM 3. BULGULAR

Bu bölümde, önce araştırmanın amaçlarını yansıtan belli başlıklar halinde, elde edilen bulgulara; sonra onların kümeler ve bütün halinde anlamlandırılmaya çalışıldığı yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Bulgular

3.1.1. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları ile Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ile İlişkisinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme puanları ve Alt Boyutları ile Zorbalık Eğilimi puanları Ve Alt Boyutlarının Bilgisayar Oyun Bağımlılığı arasında anlamlı ilişki olup olmadığını tespit etmek için tamamlanan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 7*Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları ile Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ile İlişkisinin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları*

Değişkenler	N	r	p
ZBE - BOB	444	-0.299	0.000
ZE - BOB	444	0.307	0.000
ZEB – BOB	444	-0.148	0.002
ZKD – BOB	444	-0.243	0.00
ZBB – BOB	444	-0.009	0.851
Yİ - BOB	444	-0.161	0.001
TK – BOB	444	-0.327	0.00
SB – BOB	444	-0.148	0.002
OY - BOB	444	0.267	0.000
DPE - BOB	444	0.189	0.000
HG - BOB	444	0.187	0.000
Ü – BOB	444	0.253	0.000
GK - BOB	444	0.248	0.000
RO - BOB	444	0.119	0.012

"ZBE: Zorbalıkla Baş Etme; ZE: Zorbalık Eğilimi; ZEB: Zorbalığın Engellenmesi Bilinci; ZKD: Zorbalığa Karşı Durma; ZBB: Zorbalığı Bildirme Bilinci; Yİ: Yardım İsteme; TK: Tepkisiz Kalmama; SB: Savunma Bilinci; OY: Olumsuz Yansıtma; DPE: Duygusal PaylaşımEksikliği: HG: Haklı Görme; Ü: Üzme; GK: Gücü Kullanma; RO: Rahatsız Olmama; BOB: Bilgisayar Oyun Bağımlılığı"

Tablo 7'de sunulduğu gibi, Zorbalıkla Baş Etme Düzeyleri ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=-0.299, p<.01). Zorbalık Eğilim Düzeyleri ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=0.307, p<.01). Zorbalığın Engellenmesi Bilinci ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=-0.148, p<.01). Zorbalığa Karşı Durma ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki

bulunmuştur (r=-0.243, p<.01). Zorbalığı Bildirme Bilinci ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (r=-0.009, p>.05). Yardım İsteme Bilinci ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve ters yönde bir ilişki bulunmuştur (r=-0.161, p<.01). Tepkisiz Kalmama ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde bir ilişki saptanmıştır (r=-0.327, p<.01). Savunma Bilinci ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi saptamak üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve ters yönde bir ilişki görülmüştür (r=-0.148, p<.01). Olumsuz Yansıtma ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki görülmüştür (r=0.267, p<.01). Duygusal Paylaşım Eksikliği ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır (r=-0.148, p<.01). Haklı Görme ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur (r=0.187, p<.01). Üzme ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişki saptanmıştır (r=0.253, p<.01). Gücü Kullanma ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki görülmüştür (r=0.248, p<.01). Rahatsız Olmama ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır (r=0.253, p<.05).

3.1.2. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanlarıve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğrencilerin Zorbalıkla Baş Etme düzeyleri ile ölçeğin alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için uygulanan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8*Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesinin Bağımsız T Testi Analizi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH_x	t testi		
						t	Sd	p
ZBE	Kadın	240	76.20	7.36	.47	4.377	392.228	.000
	Erkek	204	72.74	8.99	.62			
ZEB	Kadın	240	23.43	2.88	.18	4.297	442	.000
	Erkek	204	22.01	4.04	.28			
ZKD	Kadın	240	15.67	3.04	.19	-.556	442	.576
	Erkek	204	15.84	3.30	.23			
ZBB	Kadın	240	5.00	1.22	.07	-1.143	421.886	.254
	Erkek	204	5.14	1.29	.09			
Yİ	Kadın	240	11.55	2.12	.13	3.018	442	.003
	Erkek	204	10.93	2.18	.15			
TK	Kadın	240	6.62	1.33	.08	6.947	389.743	.000
	Erkek	204	5.61	1.65	.11			
SB	Kadın	240	13.90	1.94	.12	3.500	395.115	.001
	Erkek	204	13.18	2.34	.16			

"ZBE: Zorbalıkla Baş Etme; ZEB: Zorbalığın Engellenmesi Bilinci; ZKD: Zorbalığa Karşı Durma; ZBB: Zorbalığı Bildirme Bilinci; Yİ: Yardım İsteme; TK: Tepkisiz Kalmama; SB: Savunma Bilinci"

Tablo 8'de görüldüğü gibi, öğrencilerin Zorbalıkla Baş Etme puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=4.377, sd=392.228, p<.05).

Kadın öğrencilerin puan ortalamaları, erkek öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Öğrencilerin Zorbalığın Engellenmesi Bilinci puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=4,297, sd=442, p<.05). Kadın öğrencilerin Zorbalığın Engellenmesi Bilinci puan ortalamaları, erkek öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Öğrencilerin Zorbalığa Karşı Durma puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (t=-.556, sd=442, p>.05). Öğrencilerin Zorbalığı Bildirme Bilinci puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (t=-1.143, sd=421.886, p>.05). Öğrencilerin Yardım İsteme puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=3.018, sd=442, p<.05). Gruplar arasındaki ortalamalara bakıldığında bu farkın kadın öğrenciler lehine olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Tepkisiz Kalmama puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür (t=6.9476, sd=389.743, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde bu farkın kadın katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Savunma Bilinci puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (t=3.500, sd=395.115, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde bu farkın kadın katılımcılar lehine olduğu görülmektedir.

3.1.3. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğrencilerin Zorbalıkla Baş Etme düzeyleri ile ölçeğin alt boyutlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterip görmediğini incelemek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 9'da sunulmaktadır.

Tablo 9*Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varsyans Analizi Sonuçları*

N, SS ve $\overline{X}$ Değerleri					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	**N**	$\overline{X}$	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
ZBE	**1. sınıf**	136	73.63	8.65	**G. Arası**	656.979	3	218.993	3.204	.023
	2. sınıf	135	75.59	8.18	**G. İçi**	30070.390	440	68.342		
	3. sınıf	118	73.58	8.30	**Toplam**	30727.369	443			
	4. sınıf	55	76.83	7.32						
	Toplam	444	74.61	8.32						
ZEB	**1. sınıf**	136	22.19	3.92	**G. Arası**	122.841	3	40.947	3.333	.019
	2. sınıf	135	23.05	3.35	**G. İçi**	5405.832	440	12.286		
	3. sınıf	118	22.66	3.55	**Toplam**	5528.673	443			
	4. sınıf	55	23.85	2.46						
	Toplam	444	22.78	3.53						
ZKD	**1. sınıf**	136	15.74	3.19	**G. Arası**	22.501	3	7.500	.746	.525
	2. sınıf	135	15.91	2.86	**G. İçi**	4423.229	440	10.053		
	3. sınıf	118	15.43	3.54	**Toplam**	4445.730	443			
	4. sınıf	55	16.10	2.94						
	Toplam	444	15.75	3.16						
ZBB	**1. sınıf**	136	5.00	1.22	**G .Arası**	3.487	3	1.162	.728	.536
	2. sınıf	135	5.13	1.32	**G. İçi**	702.486	440	1.597		
	3. sınıf	118	4.98	1.29	**Toplam**	705.973	443			
	4. sınıf	55	5.23	1.13						
	Toplam	444	5.06	1.26						

Yİ	**1. sınıf**	136	11.24	2.24	**G. Arası**	9.836	3	3.279	.695	.555
	2. sınıf	135	11.47	2.18	**G. İçi**	2075.732	440	4.718		
	3. sınıf	118	11.08	2.12	**Toplam**	2085.568	443			
	4. sınıf	55	11.23	2.06						
	Toplam	444	11.27	2.16						
TK	**1. sınıf**	136	6.11	1.67	**G. Arası**	17.672	3	5.891	2.409	.066
	2. sınıf	135	6.24	1.47	**G. İçi**	1075.974	440	2.445		
	3. sınıf	118	5.92	1.60	**Toplam**	1093.646	443			
	4. sınıf	55	6.58	1.39						
	Toplam	444	6.15	1.57						
SB	**1. sınıf**	136	13.33	2.48	**G. Arası**	16.689	3	5.563	1.189	.313
	2. sınıf	135	13.77	2.11	**G. İçi**	2058.004	440	4.677		
	3. sınıf	118	13.50	1.99	**Toplam**	2074.694	443			
	4. sınıf	55	13.81	1.70						
	Toplam	444	13.57	2.16						

"ZBE: Zorbalıkla Baş Etme; ZEB: Zorbalığın Engellenmesi Bilinci; ZKD: Zorbalığa Karşı Durma; ZBB: Zorbalığı Bildirme Bilinci; Yİ: Yardım İsteme; TK: Tepkisiz Kalmama; SB: Savunma Bilinci"

Tablo 9'da paylaşıldığı gibi, Zorbalıkla Baş Etme puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmüştür ($F=3.204$, $p<.05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Benferroni testi sonuçlarına göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)'da görülen anlamlı farklılığın post hoc analizlerde ortaya çıkmaması Tip I hata ile açıklanabilir. Zorbalığın Engellenmesi Bilinci puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmüştür ($F=3.333$, $p<.05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere yapılan Benferroni Testi sonuçlarına göre, 4. sınıf öğrencilerinin Zorbalığın Engellenmesi Bilinci puan ortalamalarının, 1. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farka

rastlanmamıştır. Zorbalığa Karşı Durma puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.746, p>.05). Zorbalığı Bildirme Bilinci puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.728, p>.05). Yardım İsteme puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.695, p>.05). Tepkisiz Kalmama puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir (F=2.409, p>.05). Savuna Bilinci puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.189, p>.05).

3.1.4. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Zorbalıkla Baş Etme düzeyleri ile ölçeğin alt boyutlarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterip görmediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 10'da sunulmaktadır.

Tablo 10*Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları*

N, SS ve $\overline{X}$ Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	**Grup**	**N**	$\overline{X}$	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
ZBE	**İlkokul**	115	75.93	7.98	**G. Arası**	568.068	3	189.356	2.751	.042
	Ortaokul	109	72.87	7.98	**G. İçi**	30009.30	436	68.829		
	Lise	144	74.54	8.20	**Toplam**	30577.37	439			
	Üniversite ve üstü	72	75.33	9.36						
	Toplam	440	74.62	8.34						
ZEB	**İlkokul**	115	23.16	3.48	**G. Arası**	73.770	3	24.590	1.981	.116
	Ortaokul	109	22.11	3.75	**G. İçi**	5412.630	436	12.414		
	Lise	144	22.89	3.29	**Toplam**	5486.400	439			
	Üniversite ve üstü	72	23.06	3.66						
	Toplam	440	22.80	3.53						
ZKD	**İlkokul**	115	15.86	3.20	**G. Arası**	5.610	3	1.870	.184	.907
	Ortaokul	109	15.57	3.02	**G. İçi**	4421.388	436	10.141		
	Lise	144	15.72	3.16	**Toplam**	4426.998	439			
	Üniversite ve üstü	72	15.84	3.40						
	Toplam	440	15.74	3.17						
ZBB	**İlkokul**	115	5.16	1.35	**G. Arası**	5.897	3	1.966	1.249	.291
	Ortaokul	109	5.06	1.11	**G. İçi**	686.057	436	1.574		
	Lise	144	5.11	1.31	**Toplam**	691.955	439			
	Üniversite ve üstü	72	4.81	1.16						
	Toplam	440	5.06	1.25						
Yİ	**İlkokul**	115	11.28	2.28	**G. Arası**	52.263	3	17.421	3.753	.011
	Ortaokul	109	10.88	2.00	**G. İçi**	2024.091	436	4.642		
	Lise	144	11.18	2.23	**Toplam**	2076.355	439			
	Üniversite ve üstü	72	11.97	1.99						
	Toplam	440	11.26	2.17						

TK	**İlkokul**	115	6.34	1.54	**G. Arası**	8.518	3	2.839	1.144	.331
	Ortaokul	109	5.96	1.60	**G. İçi**	1082.371	436	2.483		
	Lise	144	6.19	1.47	**Toplam**	1090.889	439			
	Üniversite ve üstü	72	6.12	1.75						
	Toplam	440	6.16	1.57						
SB	**İlkokul**	115	14.09	1.77	**G. Arası**	45.281	3	15.094	3.270	.021
	Ortaokul	109	13.26	2.34	**G. İçi**	2012.392	436	4.616		
	Lise	144	13.42	2.18	**Toplam**	2057.673	439			
	Üniversite ve üstü	72	13.50	2.31						
	Toplam	440	13.57	2.16						

"ZBE: Zorbalıkla Baş Etme; ZEB: Zorbalığın Engellenmesi Bilinci; ZKD: Zorbalığa Karşı Durma; ZBB: Zorbalığı Bildirme Bilinci; Yİ: Yardım İsteme; TK: Tepkisiz Kalmama; SB: Savunma Bilinci

Tablo 10'da paylaşıldığı gibi, Zorbalıkla Baş Etme puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur (F=2.751, p<.05). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Benferroni testi sonuçlarına göre annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin puanlarının annesi ortaokul mezunu olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında yapılan karşılaştırmalarda istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar görülmemiştir. Zorbalığın Engellenmesi Bilinci puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.981, p>.05). Zorbalığa Karşı Durma puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.184, p>.05). Zorbalığı Bildirme Bilinci puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.249, p>.05). Yardım İsteme puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur

(F=3.753, p<.05). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Benferroni Testi sonuçlarına göre, annesi üniversite ve lisansüstü programdan mezun olan öğrencilerin Yardım İsteme puan ortalamalarının, annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır. Tepkisiz Kalmama puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.144, p>.05). Savunma Bilinci puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur (F=3.270, p<.05). Bu farkında hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Benferroni Testi sonuçlarına göre, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin Savunma Bilinci puan ortalamalarının, annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

3.1.5. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğrencilerin Zorbalıkla Baş Etme düzeyleri ile ölçeğin alt boyutlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterip görmediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 11'de sunulmaktadır.

Tablo 11*Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları*

N, SS ve $\overline{X}$ Değerleri					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	**N**	$\overline{X}$	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
ZBE	**İlkokul**	66	75.22	7.98	**G. Arası**	171.85	3	57.285	.822	.482
	Ortaokul	93	74.63	8.11	**G. İçi**	30241.75	434	69.681		
	Lise	173	75.13	7.88	**Toplam**	30413.61	437			
	Üniversite ve üstü	106	73.63	9.44						
	Toplam	438	74.67	8.34						
ZEB	**İlkokul**	66	23.18	3.09	**G. Arası**	43.407	3	14.469	1.163	.324
	Ortaokul	93	22.40	3.74	**G. İçi**	5401.508	434	12.446		
	Lise	173	23.04	3.39	**Toplam**	5444.916	437			
	Üniversite ve üstü	106	22.50	3.79						
	Toplam	438	22.79	3.52						
ZKD	**İlkokul**	66	15.56	3.16	**G. Arası**	8.824	3	2.941	.295	.829
	Ortaokul	93	15.98	2.73	**G. İçi**	4326.135	434	9.968		
	Lise	173	15.82	3.24	**Toplam**	4334.959	437			
	Üniversite ve üstü	106	15.66	3.34						
	Toplam	438	15.78	3.14						
ZBB	**İlkokul**	66	5.06	1.41	**G. Arası**	4.827	3	1.609	1.005	.391
	Ortaokul	93	5.22	1.10	**G. İçi**	695.119	434	1.602		
	Lise	173	5.08	1.32	**Toplam**	699.945	437			
	Üniversite ve üstü	106	4.91	1.20						
	Toplam	438	5.06	1.26						
Yİ	**İlkokul**	66	11.13	2.46	**G. Arası**	8.851	3	2.950	.631	.595
	Ortaokul	93	11.09	2.14	**G. İçi**	2027.742	434	4.672		
	Lise	173	11.35	2.09	**Toplam**	2036.594	437			
	Üniversite ve üstü	106	11.46	2.08						
	Toplam	438	11.29	2.15						

TK	**İlkokul**	66	6.37	1.68	**G. Arası**	12.818	3	4.273	1.728	.161
	Ortaokul	93	6.33	1.35	**G. İçi**	1073.346	434	2.473		
	Lise	173	6.15	1.48	**Toplam**	1086.164	437			
	Üniversite ve üstü	106	5.90	1.80						
	Toplam	438	6.16	1.57						
SB	**İlkokul**	66	13.90	1.76	**G. Arası**	26.175	3	8.725	1.865	.135
	Ortaokul	93	13.58	2.11	**G. İçi**	2030.839	434	4.679		
	Lise	173	13.68	2.13	**Toplam**	2057.014	437			
	Üniversite ve üstü	106	13.17	2.45						
	Toplam	438	13.57	2.16						

"ZBE: Zorbalıkla Baş Etme; ZEB: Zorbalığın Engellenmesi Bilinci; ZKD: Zorbalığa Karşı Durma; ZBB: Zorbalığı Bildirme Bilinci; Yİ: Yardım İsteme; TK: Tepkisiz Kalmama; SB: Savunma Bilinci"

Tablo 11'de paylaşıldığı gibi, Zorbalıkla Baş Etme puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir (F=.882, p>.05). Zorbalığın Engellenmesi Bilinci puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.163, p>.05). Zorbalığa Karşı Durma puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.295, p>.05). Zorbalığı Bildirme Bilinci puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.005, p>.05). Yardım İsteme puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.631, p>.05). Tepkisiz Kalmama puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir (F=1.728, p>.05). Savunma Bilinci puanlarının babanın eğitim

düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.865, p>.05).

3.1.6. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğrencilerin Zorbalık Eğilimi düzeyleri ile ölçeğin alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için uygulanan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları 12'de yer almaktadır.

Tablo 12*Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesinin Bağımsız T Testi Analizi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH_x	t testi		
						t	Sd	p
ZE	**Kadın**	240	45.55	9.99	.64	-5.015	396.117	.000
	Erkek	204	50.86	11.99	.84			
OY	**Kadın**	240	7.70	2.51	.16	-3.361	337.740	.001
	Erkek	204	8.65	3.26	.22			
DPE	**Kadın**	240	10.01	2.67	.17	-2.274	442	.023
	Erkek	204	10.63	3.07	.21			
HG	**Kadın**	240	9.25	2.64	.17	-4.107	442	.000
	Erkek	204	10.29	2.68	.18			
Ü	**Kadın**	240	6.64	2.30	.14	4.008	442	.000
	Erkek	204	7.56	2.53	.17			
GK	**Kadın**	240	10.29	2.97	.19	-4.457	365.544	.000
	Erkek	204	11.82	4.06	.28			
RO	**Kadın**	240	1.63	.91	.05	-2.809	442	.005
	Erkek	204	1.88	.98	.06			

"ZE: Zorbalık Eğilimi; OY: Olumsuz Yansıtma; DPE: Duygusal Paylaşım Eksikliği: HG: Haklı Görme; Ü: Üzme; GK: Gücü Kullanma; RO: Rahatsız Olmama"

Tablo 12'de görüldüğü gibi, öğrencilerin Zorbalık Eğilimi puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=-5.015, sd=396.117, p<.05). Erkek öğrencilerin puan ortalamaları, kadın öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir. Öğrencilerin olumsuz yansıtma puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark

istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=-3.361, sd=377.740, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde bu farkın erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Duygusal Paylaşım Eksikliği puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır (t=-2.274, sd=442, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde bu farkın erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Haklı Görme Düzeylerine ilişkin aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=-4.107, sd=442, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde bu farkın erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Üzme Düzeyleri puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=4.008, sd=442, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde bu farkın erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Gücü Kullanma puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı görülmüştür (t=-4.457, sd=365.544, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde bu farkın erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Rahatsız Olmama Düzeyleri puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=-2.809, sd=442, p<.05). Grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde bu farkın erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir.

3.1.7. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğrencilerin Zorbalık Eğilimi düzeyi ile ölçeğin alt boyutlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterip görmediğini incelemek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları 13'te sunulmaktadır.

Tablo 13*Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanlarının ve Alt Boyutlarının Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizinin Sonuçları*

N, SS ve $\overline{X}$	**Değerleri**				**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	**N**	**$\overline{X}$**	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
ZE	**1. sınıf**	136	48.56	11.94	**G. Arası**	925.004	3	308.335	2.453	.063
	2. sınıf	135	46.47	10.71	**G. İçi**	55298.960	440	125.679		
	3. sınıf	118	49.85	11.44	**Toplam**	56223.964	443			
	4. sınıf	55	46.29	9.94						
	Toplam	444	47.99	11.26						
OY	**1. sınıf**	136	8.27	3.07	**G. Arası**	49.878	3	16.626	1.959	.119
	2. sınıf	135	7.82	2.78	**G. İçi**	3734.182	440	8.487		
	3. sınıf	118	8.56	2.98	**Toplam**	3784.061	443			
	4. sınıf	55	7.67	2.62						
	Toplam	444	8.14	2.92						
DPE	**1. sınıf**	136	10.77	2.92	**G. Arası**	52.738	3	17.579	2.136	.095
	2. sınıf	135	10.08	2.83	**G. İçi**	3620.821	440	8.229		
	3. sınıf	118	10.26	2.75	**Toplam**	3673.559	443			
	4. sınıf	55	9.76	3.04						
	Toplam	444	10.30	2.87						
HG	**1. sınıf**	136	9.60	2.80	**G. Arası**	26.008	3	8.669	1.184	.315
	2. sınıf	135	9.53	2.46	**G. İçi**	3222.161	440	7.323		
	3. sınıf	118	10.12	2.77	**Toplam**	3248.169	443			
	4. sınıf	55	9.72	2.86						
	Toplam	444	9,73	2,70						

Ü	**1. sınıf**	136	7.28	2.50	**G. Arası**	36.163	3	12.054	2.011	.112
	2. sınıf	135	6.71	2.42	**G. İçi**	2636.942	440	5.993		
	3. sınıf	118	7.33	2.53	**Toplam**	2673.106	443			
	4. sınıf	55	6.78	2.16						
	Toplam	444	7.06	2.45						
GK	**1. sınıf**	136	10.78	3.95	**G. Arası**	82.392	3	27.464	2.136	.095
	2. sınıf	135	10.65	3.26	**G. İçi**	5657.599	440	12.858		
	3. sınıf	118	11.70	3.73	**Toplam**	5739.991	443			
	4. sınıf	55	10.83	2.99						
	Toplam	444	10.99	3.59						
RO	**1. sınıf**	136	1.83	.97	**G. Arası**	6.513	3	2.171	2.395	.068
	2. sınıf	135	1.66	.90	**G. İçi**	398.737	440	.906		
	3. sınıf	118	1.85	1.04	**Toplam**	405.250	443			
	4. sınıf	55	1.50	.79						
	Toplam	444	1.75	.95						

"ZE: Zorbalık Eğilimi; OY: Olumsuz Yansıtma; DPE: Duygusal Paylaşım Eksikliği: HG: Haklı Görme; Ü: Üzme; GK: Gücü Kullanma; RO: Rahatsız Olmama

Tablo 13'te paylaşıldığı gibi, Zorbalık Eğilimi puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmamıştır (F=2.453, p>.05). Olumsuz Yansıtma puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.959, p>.05). Duygusal Paylaşım Eksikliği puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık görülmemiştir (F=2.136, p>.05). Haklı Görme Düzeylerine ilişkin öğrencilerin aldıkları puanların sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.184, p>.05). Üzme Düzeyleri puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü

Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir (F=2.011, p>.05). Gücü Kullanma Düzeyleri puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark görülmemiştir (F=2.136, p>.05). Rahatsız olmama düzeyleri puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=2.395, p>.05).

3.1.8. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanlarının ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Zorbalık Eğilimi düzeyi ile ölçeğin alt boyutlarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterip görmediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 14'te sunulmaktadır.

Tablo 14*Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları*

N, SS ve $\overline{X}$ Değerleri				**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	**N**	**$\overline{X}$**	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
ZE	**İlkokul**	11547.17		11.59	**G. Arası**	206.182	3	68.727	.539	.656
	Ortaokul	10948.50		11.38	**G. İçi**	55594.707	436	127.511		
	Lise	14448.67		10.49	**Toplam**	55800.889	439			
	Üniversite ve üstü	72	47.30	12.17						
	Toplam	44048.01		11.27						
OY	**İlkokul**	1157.89		2.88	**G. Arası**	13.439	3	4.480	.521	.668
	Ortaokul	1098.30		2.90	**G. İçi**	3751.958	436	8.605		
	Lise	1448.28		2.95	**Toplam**	3765.398	439			
	Üniversite ve üstü	72	8.04	3.01						
	Toplam	4408.14		2.92						

DPE	**İlkokul**	1159.90	2.65	**G. Arası**	48.961	3	16.320	1.968	.118
	Ortaokul	10910.79	3.39	**G. İçi**	3616.230	436	8.294		
	Lise	14410.36	2.61	**Toplam**	3665.191	439			
	Üniversite ve üstü	72 10.08	2.87						
	Toplam	44010.30	2.88						
HG	**İlkokul**	1159.69	3.06	**G. Arası**	34.986	3	11.662	1.607	.187
	Ortaokul	1099.50	2.65	**G. İçi**	3163.477	436	7.256		
	Lise	14410.14	2.34	**Toplam**	3198.464	439			
	Üniversite ve üstü	72 9.47	2.77						
	Toplam	4409.75	2.69						
Ü	**İlkokul**	1157.00	2.60	**G. Arası**	9.691	3	3.230	.540	.655
	Ortaokul	1097.00	2.46	**G. İçi**	2609.000	436	5.984		
	Lise	1446.97	2.25	**Toplam**	2618.691	439			
	Üniversite ve üstü	72 7.38	2.52						
	Toplam	4407.05	2.44						
GK	**İlkokul**	11510.93	3.75	**G. Arası**	14.461	3	4.820	.372	.773
	Ortaokul	10911.14	3.64	**G. İçi**	5650.482	436	12.960		
	Lise	14411.14	3.40	**Toplam**	5664.943	439			
	Üniversite ve üstü	72 10.65	3.65						
	Toplam	44011.01	3.59						
RO	**İlkokul**	1151.73	.95	**G. Arası**	.485	3	.162	.179	.911
	Ortaokul	1091.75	.95	**G. İçi**	394.458	436	.905		
	Lise	1441.76	.95	**Toplam**	394.943	439			
	Üniversite ve üstü	72 1.66	.93						
	Toplam	4401.73	.94						

"ZE: Zorbalık Eğilimi; OY: Olumsuz Yansıtma; DPE: Duygusal Paylaşım Eksikliği: HG: Haklı Görme; Ü: Üzme; GK: Gücü Kullanma; RO: Rahatsız Olmama"

Tablo 14'te paylaşıldığı gibi, Zorbalık Eğilimi puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır (F=.539, p>.05). Olumsuz Yansıtma puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için

tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.521, p>.05). Duygusal Paylaşım Eksikliği puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.968, p>.05). Haklı Görme Düzeyleri puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır (F=1.607, p>.05). Üzme düzeyleri puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.540, p>.05). Gücü Kullanma Düzeyleri puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.372, p>.05). Rahatsız olmama düzeyleri puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark görülmemiştir (F=.179, p>.05).

3.1.9. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğrencilerin Zorbalık Eğilimi düzeyi ile ölçeğin alt boyutlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterip görmediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 15'te sunulmaktadır.

Tablo 15*Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Vasryans Analizi Sonuçları*

N, SS ve $\overline{X}$ Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	**Grup**	**N**	$\overline{X}$	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
ZE	**İlkokul**	66	47.18	11.21	**G. Arası**	272.602	3	90.867	.712	.545
	Ortaokul	93	47.20	10.95	**G. İçi**	55360.396	434	127.559		
	Lise	173	47.97	10.49	**Toplam**	55632.998	437			
	Üniversite ve üstü	106	49.26	12.79						
	Toplam	438	48.00	11.28						
OY	**İlkokul**	66	7.81	2.54	**G. Arası**	13.508	3	4.503	.524	.666
	Ortaokul	93	8.01	2.75	**G. İçi**	3725.846	434	8.585		
	Lise	173	8.24	2.88	**Toplam**	3739.354	437			
	Üniversite ve üstü	106	8.31	3.34						
	Toplam	438	8.14	2.92						
DPE	**İlkokul**	66	9.81	2.71	**G. Arası**	21.554	3	7.185	.866	.459
	Ortaokul	93	10.53	3.11	**G. İçi**	3602.665	434	8.301		
	Lise	173	10.30	2.80	**Toplam**	3624.219	437			
	Üniversite ve üstü	106	10.39	2.89						
	Toplam	438	10.30	2.87						
HG	**İlkokul**	66	9.57	3.04	**G. Arası**	30.391	3	10.130	1.407	.240
	Ortaokul	93	9.31	2.70	**G. İçi**	3125.820	434	7.202		
	Lise	173	9.81	2.51	**Toplam**	3156.210	437			
	Üniversite ve üstü	106	10.05	2.70						
	Toplam	438	9.73	2.68						
Ü	**İlkokul**	66	7.00	2.66	**G. Arası**	42.205	3	14.068	2.386	.068
	Ortaokul	93	6.70	2.22	**G. İçi**	2558.479	434	5.895		
	Lise	173	6.94	2.23	**Toplam**	2600.685	437			
	Üniversite ve üstü	106	7.57	2.73						
	Toplam	438	7.05	2.43						

GK	**İlkokul**	66	11.28	3.74	**G. Arası**	13.344	3	4.448	.340	.796
	Ortaokul	93	10.83	3.55	**G. İçi**	5673.471	434	13.073		
	Lise	173	10.90	3.31	**Toplam**	5686.815	437			
	Üniversite ve üstü	106	11.19	4.02						
	Toplam	438	11.02	3.60						
RO	**İlkokul**	66	1.68	.86	**G. Arası**	.564	3	.188	.206	.892
	Ortaokul	93	1.79	.97	**G. İçi**	396.306	434	.913		
	Lise	173	1.75	.99	**Toplam**	396.870	437			
	Üniversite ve üstü	106	1.72	.93						
	Toplam	438	1.74	.95						

"ZE: Zorbalık Eğilimi; OY: Olumsuz Yansıtma; DPE: Duygusal Paylaşım Eksikliği: HG: Haklı Görme; Ü: Üzme; GK: Gücü Kullanma; RO: Rahatsız Olmama"

Tablo 15'te paylaşıldığı gibi, Zorbalık Eğilimi puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir (F=.712, p>.05). Olumsuz Yansıtma puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.524, p>.05). Duygusal Paylaşım Eksikliği puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık görülmemiştir (F=.866, p>.05). Haklı Görme Düzeyleri puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=1.407, p>.05). Üzme Düzeyleri puanlarının babanın eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık görülmemiştir (F=2.386, p>.05). Gücü Kullanma Düzeyleri puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.340,

p>.05). Rahatsız olmama düzeyi puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir (F=.206, p>.05).

3.1.10. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları, Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Katılımcıların Not Ortalaması Değişkeni ile Olan İlişkinin İncelenmesi

Zorbalıkla Baş Etme, zorbalık Eğilimi ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ölçeklerinin katılımcıların not ortalamaları arasındaki olası ilişkiyi tespit etmek için tamamlanan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları Tablo 16'da sunulmaktadır.

Tablo 16*Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları, Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Katılımcıların Not Ortalaması Değişkeniyle İlişkisinin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları*

Değişkenler	N	r	p
ZBE – Not	444	0.147	0.003
ZE – Not	444	-0.183	0.000
BOB – Not	411	-0.136	0.000

"ZBE: Zorbalıkla Baş Etme; ZE: Zorbalık Eğilimi; BOB: Bilgisayar Oyun Bağımlılığı

Tablo 16'da sunulduğu gibi, Zorbalıkla Baş Etme Düzeyleri ile not ortalaması arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere tamamlanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda değişkenler arasında istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=0.147, p<.01). Zorbalıkla Eğilimi Düzeyleri ile not ortalaması arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere tamamlanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda değişkenler arasında istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=-0.183, p<.01). Öğrencilerin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Düzeyleri ile not ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere tamamlanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda değişkenler arasında istatistiksel açıdan p<.01 düzeyinde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=-0.136, p<.01).

3.1.11. Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanları ile Cinsiyet Değişkeninin İncelenmesi

Öğrencilerin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için uygulanan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17*Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanları ile Cinsiyet Değişkeninin İncelenmesinin Bağımsız T Test Analizi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH_x	t testi		
						t	Sd	p
BOB	**Kadın**	**240**	**35.43**	**13.67**	**.88**	**-6.001**	**388.439**	**.000**
	Erkek	204	44.34	16.97	1.18			

"BOB: Bilgisayar Oyun Bağımlılığı"

Tablo 17'de görüldüğü gibi, öğrencilerin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=-6.001, sd=388.439, p<.05). Erkek öğrencilerin puan ortalamaları, kadın öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir.

3.1.12. Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi ve Baba Eğitim Düzeyi Değişkenlerine Göre İncelenmesi

Öğrencilerin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanlarının sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir biçimde farklılık gösterip görmediğini incelemek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 18'de sunulmaktadır.

Tablo 18*Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi ve Baba Eğitim Düzeyi Değişkenlerine Göre İncelenmesinin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları*

N, SS ve $\overline{X}$ Değerleri					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	**N**	$\overline{X}$	**SS**	**Var. K.**	**K.T.**	**Sd**	**K.O.**	**F**	**p**
BOB Sınıf	**1. sınıf**	136	40.49	15.50	**G. Arası**	1595.717	3	531.906	2.121	.097
	2. sınıf	135	37.77	16.73	**G. İçi**	110330.55	440	250.751		
	3. sınıf	118	41.79	15.88	**Toplam**	111926.27	443			
	4. sınıf	55	36.67	14.15						
	Toplam	444	39.54	15.89						
BOB Anne	**İlkokul**	115	37.55	16.42	**G. Arası**	820.475	3	273.492	1.079	.358
	Ortaokul	109	39.40	16.58	**G. İçi**	110533.46	436	253.517		
	Lise	144	39.98	15.51	**Toplam**	111353.94	439			
	Üniversite ve üstü	72	41.70	14.84						
	Toplam	440	39.48	15.92						
BOB Baba	**İlkokul**	66	36.77	14.47	**G. Arası**	2022.296	3	674.099	2.739	.043
	Ortaokul	93	38.83	15.40	**G. İçi**	106808.62	434	246.103		
	Lise	173	38.61	14.08	**Toplam**	108830.91	437			
	Üniversite ve üstü	106	43.07	18.82						
	Toplam	438	39.46	15.78						

"BOB: Bilgisayar Oyun Bağımlılığı"

Tablo 18'de paylaşıldığı gibi, Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmemiştir ($F=2.121$, $p>.05$). Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmemiştir ($F=1.079$, $p>.05$). Bilgisayar Oyun Bağımlılığı puanlarının babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için tamamlanan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık görülmüştür ($F=2.739$, $p<.05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek

amacıyla yapılması gereken post hoc testi seçilirken varyansların homojen olmaması nedeni ile tamamlayıcı post hoc analizlerinden, daha önceden seçilen ancak varyansların homojen olduğu durumlarda kullanılması gereken Benferroni testi değil Tamhane testi seçilmiştir. Tamhane testi sonuçlarına göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)'da görülen anlamlı farklılığın post hoc analizlerde ortaya çıkmaması Tip I hata ile açıklanabilir.

BÖLÜM 4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada lise öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ve zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bunlara ek olarak zorbalıkla baş etmenin, zorbalık eğiliminin ve bilgisayar oyun bağımlılığının cinsiyet, sınıf, not ortalaması, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi değişkenleriyle ilişkisi ve farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan araştırma sorularına uygun olduğu düşünülen istatistiksel analizler yapılmış ve istatistiksel analizlerin sonucunda elde edilen bulgular konuyla ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.Araştırma sonuçları ile gelecekte yapılabilecek araştırmalara ve alanda çalışan uzmanlara yönelik önerilere de yer verilmiştir.

4.1. Tartışma

4.1.1. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları Puanları ile Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutları Puanlarının Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Değişkeniyle İlişkisinin Tartışılması

Bu araştırmada kullanılan "Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği", "Zorbalık Eğilimi Ölçeği" ve bu iki ölçeğin alt boyutlarının bilgisayar oyun bağımlılığı değişkeniyle olan ilişkisi incelenmiştir.

Yapılan araştırmada zorbalıkla baş etme, zorbalığın engellenmesi bilinci, zorbalığa karşı durma, yardım isteme, tepkisiz kalmama ve savunma bilinci ile bilgisayar oyun bağımlılığı değişkeni incelendiğinde negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Böylece kişinin bilgisayar oyun bağımlılığı geliştirebileceği sonucuna ulaşılabilir.

Yu ve Park (2016), yapmış oldukları çalışmada kadın katılımcının eşinden ve babasından zorbalık türlerinden olan fiziksel ve sözel zorbalık gördüğünü ifade etmiş olup, kendini herhangi bir korumadan aciz olduğu için bilgisayar oyunu oynamaya yöneldiğini ve bağımlılık geliştirdiğini ifade etmiştir. Bu da zorbalıkla baş edemeyen kişinin bilgisayar oyun bağımlılığı ile olan ilişkisini destekler niteliktedir.

Zorbalığa uğrayan kişilerin ürkek, çekingen, yalnız, içe kapanık, depresif, sosyal becerileri düşük, güvensiz, dışlanan kişiler olduğunu söyleyen çalışmalar mevcuttur

(Pişkin, 2002; Yıldırım, 2003; Pekel, 2004; Ayas, 2007). Jeong, Kim ve Lee (2017) yapmış oldukları çalışmada yalnızlık ve depresyon ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Böylece zorbalıkla baş edemeyen kişilerin ya da zorbalığa uğrayan kişilerin bilgisayar oyun bağımlısı olma olasılığı desteklenmiştir. Yalnız, düşük benlik saygısı olan, saldırgan ya da depresyonda olan kişilerin bilgisayar oyununa yönelmelerinin nedenlerini enerjilerini atmaları, çevrimiçi arkadaşlıklar edinmeleri ya da düşük duygu durumlarını arttırmak istemelerinden kaynaklanabileceği söylenebilir. Bilgisayar oyunu oynayarak kazandıkları bu fayda, haz, ödül ya da ihtiyacın karşılanması sonucunda da kişinin bağımlı hale gelmesiyle ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Benlik saygısı kişinin benlik imgesi ile idealize ettiği benliği arasındaki farkı oluşturmaktadır (Cevher ve Bulut, 2007). Bireyin benlik saygısının düşük ya da yüksek olması yaşamındaki işlevselliği açısından önemlidir (Kunda, 1999). Benlik saygısı yüksek olan kişiler kendinin farkında, eleştirileri sert yapmayan, kendini olumlu değerlendiren, güçlü noktalarını bilen kişilerdir. Farklı olma arzusu barındırmaz. Zayıf olduğu noktalarda kendini güçlendirebilirler. Benlik saygısı düşük olan kişiler ise kendini kanıtlama çabası içinde, kendisiyle az gurur duyan, kendi içine çekinik kişilerdir (Pope, McHale ve Craigheads, 1988).

Bu araştırmada zorbalık eğilimi, olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, haklı görme, üzme, gücü kullanma ve rahatsız olmama ile bilgisayar oyun bağımlılığı değişkeni incelendiğinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç doğrultusunda kişinin zorbalık eğiliminin olması, olumsuzu yansıtması, duygusal olarak paylaşım yapmaması, kendini haklı görmesi, üzmesi, gücünü kullanması ve bu durumlardan rahatsız olması sonucunda göstermiş olduğu şiddet davranışı ile bilgisayar oyun bağımlısı olma olasılığı artmaktadır.

Zorbalık davranışında bulunan kişilerin özelliklerine bakıldığında saldırgan, iletişimi zayıf, kendini haklı gören, duygusal paylaşımlarda bulunmayan kişiler olduğunu söyleyen çalışmalar bulunmaktadır (Şahin, 2007; Gökler, 2007; Koç, 2007). Saldırganlık ve oyun bağımlılığı birbirleriyle güçlü bir şekilde ilişkili olan iki kavramdır ve saldırganlık arttıkça bilgisayar oyun bağımlılığı da artmaktadır (Chiu, Lef ve Huang, 2005; Jeong, Kim ve Lee, 2017; Balıkçı, 2018). Saldırgan kişilerin diğer kişileri de oyun oynamaya ittiğini ya da itmeye eğilimli olduğunu söyleyen Jeong ve arkadaşları

(2017) bu durumu saldırganlığın diğerleriyle iletişimi kestiği ya da engellediği için olduğunu savunmuşlardır. Chiu ve arkadaşlarının çalışmasında da video oyunlarının düşmanlık gösterme üzerinde anlamlı ilişki olduğunu ve oyun oynama oranı artıkça düşmanca davranışların arttığını ifade etmektedir. Söz konusu çalışmalardan elde edilen bulgular bu araştırmadan elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Siber zorbalık gösteren kişilerin, zorbalık yapmasını önemli ölçüde yordayan değişkenin internet bağımlılığı olduğu ve bunu da sosyal yalnızlık etkilediği bulunmuştur (Ekşi, 2012). Jeong ve arkadaşlarının (2017) çalışmasından hareketle iletişim zayıflığı olan kişilerin bilgisayar oyununa yöneldiği bulunmuştur.

Çakır (2013) ailelerin bilgisayar oyunlarına ilişkin görüşleri ve öğrenciler üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmasında, bilgisayar oynayan öğrencilerin başkalarının acı çekmesinden ve ölmesinden zevk aldığını öğrenmesi durumuna annelerin %12,6'sının karasız olduğunu, %6,4'ünün katılmadığını ve %20'sinin katıldığını bulmuştur. Anne gözlemi üzerinden giden bu çalışma mevcut çalışmanın sonuçlarını desteklememektedir. Bu da annelerin çocukları üzerinde böyle bir yargı kurmak konusunda objektif olamayacakları ya da daha duygusal kalabilecekleri ihtimallerini düşündürmüştür. Şahin (2015) ilköğretim kademesi öğrencileriyle yaptığı bilgisayar oyunu oynamanın şiddet eğilimine etkisi olup olmadığı çalışmasında bir şiddet eğilimi olmadığını bulmuştur. Bunun nedeninin oyun tercihleri olduğu ve öğrencilerin daha çok stratejik ve eğitimsel oyunlar tercih ettiğini söylemektedir. Bu sonuçlar mevcut çalışmayı desteklememektedir. 4., 5. ve 6. sınıf öğrencileriyle yapılan bu çalışmada, yaş aralığı düşünüldüğünde ebeveyn rolünün bu yaşlarda çocukların üzerinde daha çok olması sebebiyle oyun oynama tercihlerinin kontrol edilebileceğini akla getirmektedir. Bunun da araştırmanın sonucunun desteklemesine neden olabileceği düşünülmektedir.

4.1.2. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları, Zorbalık Eğilimi Puanları ve Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Katılımcıların Not Ortalaması ile Olan İlişkisinin Tartışılması

Bu araştırmada kullanılan "Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği", "Zorbalık eğilimi Ölçeği" ve "Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı" ölçeklerinin not ortalaması değişkeniyle olan ilişkisi incelenmiştir.

Bu araştırmada zorbalıkla baş etme ile not ortalaması arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Kişinin zorbalıkla ya da şiddetle baş edebilme düzeyi arttıkça akademik başarısı artmaktadır. Öztürk, Ilgar ve Öztürk'ün (2013) yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları arasında anlamlı bir farklılık bulmuşlardır. Şiddet olaylarının ve sonuçlarının öğrencilerin not ortalamalarını düşürdüğünü, not ortalaması arttıkça da şiddet düzeylerinin azaldığı sonucuna varılmıştır.

Bu araştırmada zorbalık eğilimi ile not ortalaması arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre öğrencilerin zorbalığa karşı olan eğilimi arttıkça not ortalamaları düşmektedir. Öğrencilerin eğitim gördüğü kurumlardaki şiddet eğilimlerinin çok olmasının sebepleri arasında kalabalık sınıflar, boş zamanı değerlendirme imkânlarındaki yetersizlikler, öğretmen tutumları, arkadaş sorunları, yoksulluk, gruplara katılma, akademik başarısızlıkların olduğu sayılmaktadır (Ögel, Tarı, Yılmazçetin-Eke, 2006; Kızmaz, 2006). Bu da yapılan araştırmanın sonucunu desteklemektedir. Ancak Juvonen ve Graham'ın (2001) yaptığı çalışma bulgularına göre akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin de zorbaca davranışlar sergilediği sonucu bulunmuştur. Çelişen bu çalışmalar neticesinde öğrencilerin zorbalığa karşı eğilimi olup olmadığı sonucunun elde edilebilmesi için öğretmen tutumları, aile tutumları, arkadaş ilişkileri, kendi kişilik özelliklerinin de incelenmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu noktada da akademik başarının ya da başarısızlığın zorbalık eğiliminde bulunmaları ya da bulunmamalarıyla açıklanamayacağı sonucuna varılabilir.

Bu araştırmada bilgisayar oyun bağımlılığı ile not ortalaması arasındaki ilişki negatif yönde anlamlı olarak bulunmuştur. Oyun oynama arttıkça ders başarısının düştüğü görülmektedir. İnternet ortamında ya da oyun oynamada zamanını fazla

harcayan bireylerin akademik başarılarında, sosyal ilişkilerinde sorunlar ortaya çıktığı gibi şiddet, yalnızlaşma, içe kapanıklık gibi olumsuz sonuçların da olduğu söylenmektedir (Suler, 2004). Kurtbeyoğlu'na (2018) göre akademik başarısızlık öğrencileri video oyunlarına sürüklemektedir. Oyun bağımlılığı arttıkça akademik başarı düzeyinde düşme olması diğer araştırmacılar tarafından da desteklenmektedir (Chiu, Lee ve Huang, 2004; Young ve Case, 2004; Cengizhan, 2005; Musluoğlu, 2016). Bilgisayar temelli oyunların zaman aldığını alanyazındaki araştırmalar da desteklemektedir. Zamanının çoğunu bilgisayar başında oyun oynayarak geçiren kişinin ders, iş, arkadaşlık kurma gibi performans gerektiren aktiviteleri yapmasının kolay olmayacağı söylenebilir. Dersleri üzerinde yeterince vakit ayırmayan öğrencinin akademik başarısının düşük olması beklenmektedir.

4.1.3. Katılımcıların Zorbalıkla Baş Etme Puanları ve Alt Boyutları Puanlarının Demografik Bilgilere Göre İlişkisinin/Farkının Tartışılması

Bu araştırmada kullanılan "Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği" ve ölçeğin alt boyutları olan "Zorbalığın Engellenmesi Bilinci, Zorbalığa Karşı Durma, Zorbalığı Bildirme Bilinci, Yardım İsteme, Tepkisiz Kalmama ve Savunma Bilinci" ile cinsiyet, sınıf, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi demografik değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir

Araştırma bulgularına göre zorbalıkla baş etme, zorbalığın engellenmesi bilinci, yardım isteme, tepkisiz kalmama ve savunma bilinci ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Sözü edilen her değişkende kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Alanyazına bakıldığında Çayırdağ (2006) ve İğdeli'nin (2018) yapmış olduğu çalışmalar da bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Bu araştırmada zorbalığa karşı durma ve zorbalığı bildirme bilinci değişkenleri ile cinsiyet arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. İğdeli'nin (2018) yaptığı çalışmada ise zorbalığa karşı duyarlılık değişkeni ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Aynı araştırma kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla zorbalığa karşı duyarlı olma düzeyi daha yüksek olarak bulunmuştur. Yöndem ve Totan (2008), ergenlerde zorbalık ve baş etme konulu çalışmasında zorbalık statülerinde cinsiyete göre baş etme

stratejilerini incelemiş ve cinsiyetler arasında anlamlı bir farka rastlamamıştır. Ancak kadın öğrencilerin baş etme konusunda kullandıkları yaklaşımların farklı olduğunu bulmuştur. Kadın öğrencilerin iyimser ve çaresizlik yaklaşımını, erkek öğrencilerinse kendine güven yaklaşımı daha fazla kullandığını bulmuştur. Şırvanlı-Özen ve Aktan (2010) yapmış oldukları çalışmada kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre baş etme stratejilerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Sonuçlarına göre kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre zorbalıkla baş etmede sosyal destek arama stratejisini kullandığı görülmektedir. Bu da mevcut çalışmada kadın öğrencilerin yardım isteme, tepkisiz kalmama, zorbalığı engelleme bilinci ve zorbalıkla baş etme değişkenlerinde erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucunu destekler niteliktedir. Peker (2014) yapmış olduğu çalışmada siber zorbalıkla başa çıkma davranışını cinsiyet değişkeni ile incelemiştir. Buna göre siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarından yardım arama, mücadele, önleme ve teknik başa çıkma boyutlarında kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre; saldırganlık alt boyutunda ise erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini bulunmuştur. Bu sonuç mevcut araştırmada kadın öğrencilerin zorbalığın engellenmesi bilinci, yardım isteme, tepkisiz kalmama ve savunma bilinci alt boyutlarında erkek öğrencilerden anlamlı farklılık göstermesi sonucunu destekler niteliktedir. Jóhannsdóttir ve Ólafsson (2004) yapmış oldukları çalışmada da erkeklerin kadınlara oranla zorbalıkla başa çıkma düzeylerinin daha düşük olduğu ve erkeklerin yardım alma ya da kaçınmalarının kadınlardan daha az olduğu sonucu bulunmuştur. Cinsiyetler arasında erkeklerin kadınlara oranla zorbalıkla baş etme oranları daha yüksektir. Kadın ve erkeklerin maruz kaldıkları zorbalık türleri düşünüldüğünde; erkekler fiziksel şiddet içerikli iken, kadınların daha sözel içerikli zorbalığa maruz kaldığı söylenmektedir. Güç eşitsizliğinin de zorbalık tanımında vurgulandığı bilinmektedir. Erkeklerin kadınlara uyguladığı fiziksel zorbalık sebebiyle, kadınların bu güç eşitsizliği karşısında zorbalıkla baş edememeleri kaçınılmaz bir sonuç olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda da erkeklerin zorbalıkla baş etmelerinin kadınlara oranla daha fazla olması da şaşırtıcı görülmemektedir.

Araştırma bulgularına göre zorbalıkla baş etme ve zorbalığın engellenmesi bilinci ile sınıf değişkeni arasında anlamlı farklılık saptanmıştır Zorbalıkla baş etme puanı ile sınıf değişkeni arasındaki anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için yapılan analiz sonucunda sınıflar arasında bir anlamlılık bulunamamıştır.

Bu da Tip 1 hata ile açıklanmaktadır. Zorbalığın engellenmesi bilinci puanlarının hangi sınıflar arasında anlamlı olduğuna bakmak için kullanılan analiz sonucunda ise 4. sınıf öğrencilerinin 1. sınıf öğrencilerine kıyasla puanları daha yüksek çıkmıştır. Ancak 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin puanlarında herhangi bir fark bulunmamıştır. Zorbalıkla baş etme ölçeğinin diğer alt boyutları olan zorbalığa karşı durma, zorbalığı bildirme bilinci, yardım isteme, tepkisiz kalmama ve savunma bilinci değişkenleriyle sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Yöndem ve Totan (2008), yapmış oldukları çalışmada sınıf düzeyi arttıkça, uygulanan başa çıkma yöntemlerinde kurban, zorba ya da kurban/zorba olma statüsüne göre değişiklikler olduğu bulunmuştur. Zorbaların ve zorbalığa katılmamış kişilerin sınıf düzeyleri arttıkça kendine güvenli yaklaşım stratejisinin ortalamaları artmaktadır. Ancak kurban ve kurban/zorba statüsündeki öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça kendine güvenli yaklaşım yöntemi azalmaktadır. İyimser yaklaşım stratejisinde farklı zorbalık statülerinde 9. sınıf düzeyinde daha fazla kullanılırken, sınıf düzeyi arttıkça başa çıkma stratejisinin azaltıdğı görülmektedir. Çaresizlik yaklaşımında sınıf düzeyi arttıkça ortalamalar azalmaktadır. Sosyal destek arama yaklaşımında zorba öğrencilerin üst sınıflara doğru sosyal desteği artarken, kurban ve kurban/zorba statüsündeki öğrencilerin sosyal destekleri azalmaktadır. Boyun eğici yaklaşımda ise kurban öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça ortalamaları artarken, zorbalarda ise ortalamalar azalmaktadır. Şırvanlı-Özen ve Aktan (2010) ise yapmış oldukları çalışmada hem erkek hem de kadın öğrencilerinin yaşları arttıkça baş etme stratejilerinin de arttığı sonucunu bulmuşlardır. Peker (2014) yapmış olduğu çalışmada siber zorbalıkla baş etme de sınıf değişkenini ele almıştır. Bu çalışma sonucunda 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin çaresizlik başa çıkma davranışı boyutu anlamlı oranda yüksek çıktığı saptanmıştır. Aynı araştırmada 11. Sınıf öğrencilerinin 9. sınıf öğrencilerine göre saldırganlık ile baş etme düzeylerinin anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yardım arama, mücadele, önleme ve teknik başa çıkma boyutlarında ise sınıf değişkeni ile anlamlı farklılık söz konusu değildir. Bu sonuç mevcut araştırmadaki zorbalığa karşı durma, zorbalığı bildirme bilinci, yardım isteme, tepkisiz kalmama ve savunma bilinci alt boyutlarının sınıf değişkeniyle arasın bulunan ilişkinin anlamlı olmadığı sonucunu destekler niteliktedir.

Araştırma bulgularına göre zorbalıkla baş etme, yardım isteme ve savunma bilinci ile anne eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin, annesi ortaokul mezunu olan öğrencilere göre zorbalıkla baş etme puanları ve savunma bilinci puanları daha yüksektir. Annesi üniversite ve lisansüstü mezunu olan öğrencilerin, annesi ortaokul mezunu olan öğrencilere göre yardım isteme puanları daha yüksek olarak bulunmuştur. Zorbalıkla baş etme ölçeğinin diğer alt boyutları olan zorbalığın engellenmesi bilinci, zorbalığa karşı durma, zorbalığı bildirme bilinci ve tepkisiz kalmama değişkenleriyle anne eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırma bulgularına göre zorbalıkla baş etme ölçeği ve ölçeğin alt boyutlarının toplam puanları babanın eğitim düzeyi değişkeniyle incelendiğinde, herhangi bir anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Alanyazında yapılan araştırmalar sonucunda bu sonuçları destekleyen ya da desteklemeyen araştırmalara rastlanmamıştır. Alanyazında yapılan diğer araştırmalara göre ise kişinin kendi eğitim düzeyi ile şiddetle baş etme düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Mohhamadian, Mohtashami, Rohani ve Jamshidi, 2018). Bu da kişilerin eğitim düzeyi arttıkça zorbalıkla ya da şiddetle baş edebilme düzeylerinin artabildiğini düşündürmektedir. Başka bir araştırmada ise zorbalığa uğrayan kişinin eğitimini yarım bıraktığı ifade edilmiştir (Evans, Cotter ve Smokowski, 2017). Bu sonuçla da kişinin hangi eğitim düzeyinde olmasına bakılmaksızın baş etme düzeyinin eğitim düzeyi ile ilişkili olmayabileceği sonucuna ulaşılabilir.

4.1.4. Katılımcıların Zorbalık Eğilimi Puanları ve Alt Boyutları Puanlarının Demografik Bilgilere Göre İlişkisinin/Farkının Tartışılması

Bu araştırmada kullanılan "Zorbalık Eğilimi Ölçeği" ve ölçeğin alt boyutları olan "Olumsuz Yansıtma, Duygusal Paylaşım Eksikliği, Haklı Görme, Üzme, Gücü Kullanma ve Rahatsız olmama" ile cinsiyet, sınıf, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi demografik değişkenleri incelenmiştir.

Araştırma bulgularına göre zorbalık eğilimi, olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, haklı görme, üzme, gücü kullanma ve rahatsız olmama ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Zorbalık eğilimi, olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, haklı görme, üzme, gücü kullanma ve rahatsız olmama değişkenlerinde erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre puanlarının yüksek olduğu

görülmektedir. Alanyazında yapılan çalışmalara bakıldığında zorbalıkta bulunanların çoğunlukla erkek öğrencilerden oluştuğu sonucu görülmektedir (Baldry ve Farrington, 2000; Pellegrini ve Long, 2002; Özen, 2006; Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2006; Liang, Flisher ve Lombard, 2007; Genç, 2007; İlhan-Alper, 2008; Espelage, Green ve Polanin, 2011). Bu da mevcut araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Araştırma bulgularına göre zorbalık eğilimi, olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, haklı görme, üzme, gücü kullanma ve rahatsız olmama ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Kocatürk (2014) öğrencilerin sınıf düzeylerine göre akran zorbalığı eğilimini ve akran zorbalığına maruz kalma durumlarını incelemiştir. 5. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerine oranla daha az zorbalık eğiliminde bulundukları sonucuna varmıştır. Zorbalık eğilimi yaşla beraber ya da sınıf düzeyinin artmasıyla beraber artmaktadır. Bu çalışmayı destekleyen başka bir çalışmada da öğrencilerin yaşları arttıkça, başka bir deyişle sınıf düzeyleri yükseldikçe zorbalık eğilim düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı, 2011). Kavşut (2009) ise yapmış olduğu çalışmada sınıf düzeyi arttıkça zorbalığa katılma eğiliminde azalma olduğu sonucunu bulmuştur.

İğdeli'nin (2018) yapmış olduğu çalışmada 1. sınıf öğrencilerinin 4. sınıf öğrencilerine kıyasla daha fazla zorbalık yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Dalmaz (2014) ve Beran, Rinaldi, Bickham ve Rich (2012) üniversite öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmalarında öğrencilerin zorbalık yapma ya da mağdur olma durumlarının sınıf ya da yaş ile farklılık göstermediğini bulmuşlardır. Alt sınıf öğrencilerinin üst sınıf öğrencilerine göre daha sık zorbalıkla karşılaştıkları (Alper, 2008) ve yaşı büyük yani üst sınıf öğrencilerinin alt sınıf öğrencilere zorbalıkta bulunma sıklığının yüksek olduğu bilinmektedir (Olweus, 1994). İlköğretim kademesi öğrencilerinde sınıf arttıkça zorbalığın düştüğü (Umutlu, 2010), ancak lise kademesi öğrencilerinde sınıf yükseldikçe zorba olma durumunun arttığı görülmektedir (Totan, 2008). Bunların yanı sıra yaş değişkeninin zorba olmaya ya da kurban olmaya sebep olduğunu söyleyen bir çalışma bulunmaktadır (Bektaş, 2007). Ortaöğretim kademesindeki öğrencilerle yapılan bir çalışmada zorbalığı yordayan değişkenlerde ilk sırada yaş değişkeni bulunmuştur. Yaş arttıkça ya da sınıf büyüdükçe zorbalık düzeyinin de arttığı sonucuna varılmıştır

(Bektaş, 2007). Bu sonuçların aksine zorbalık eğiliminin yaşla değişmediğini söyleyen çalışmalar da mevcuttur (Baldry ve Farrington, 2000; Satan, 2006).

Alanyazında yaş-sınıf ve cinsiyeti ele alan çalışmaların değerlendirilmesi sonucunda, genel olarak erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla daha çok zorbalık eğilimi gösterdiği ve yaş-sınıf arttıkça da zorbalık eğilimin düştüğü sonucuna varılmaktadır. Sınıf arttıkça zorbalık eğilimin düşüyor olmasını yaşla beraber gelen olgunluk olarak değerlendirilebileceği gibi sınıf arttıkça zorbalık eğiliminin artmasını da fiziksel gücün ve büyük olma gücünün mevcut olmasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre zorbalık eğilimi, olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, haklı görme, üzme, gücü kullanma ve rahatsız olmama ile anne ve babanın eğitim düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Satan'ın (2006) yapmış olduğu çalışmada ise Zorbalık Davranış Eğilim ölçeği ve alt boyutları ile anne ve babanın eğitim düzeyleri arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Çalışmada anne ya da babanın eğitim düzeyi üniversite mezunu olan öğrencilerin, anne ya da babanın eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanlara göre zorbalık eğilimi gösterme puan ortalamasının düşük olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin zorbalık eğilimleri olasılığı düşmektedir. Toksöz (2010) de anne ve babanın eğitim durumunun öğrencinin zorbalık eğilimiyle ilişkisi olduğunu bulmuştur. Yapmış olduğu çalışmada annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin, annesi ilkokul mezunu olanlara göre zorbaca davranışta bulunma olasılıklarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine aynı araştırmada ise babanın eğitim durumu ile zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin akran zorbalığı eğilimlerinin diğer öğrencilere göre daha düşük olduğunu bulan araştırma da bulunmaktadır (Kocatürk, 2004). Zorbalığa eşlik eden ve etkileyen faktörlerin ne olduğunu araştıran başka çalışmada ise Sipahi-Tıpırdamaz (2008), annenin hiç eğitim almamış olmasının zorba, kurban ve zorba-kurban olmayı arttırdığını, babanın hiç eğitim almamış olmasının da kurban olmayı arttırdığı sonucuna varmıştır. Anne ya da babanın eğitim düzeylerinin zorbalık eğilimini etkilemediği sonucunu bulan başka çalışmalar da vardır (Arıman, 2007; Toksöz, 2010).

4.1.5. Katılımcıların Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Puanlarının Demografik Bilgilere Göre İlişkisinin/Farkının Tartışılması

Bu araştırmada kullanılan "Çocuklar İçin Bilgisayar Bağımlılığı Ölçeği" cinsiyet, sınıf, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi demografik değişkenlerine göre incelenmiştir.

Araştırma bulgularına göre, bilgisayar oyun bağımlılığı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre bilgisayar oyunu bağımlılığı daha yüksek çıkmıştır. Kurtbeyoğlu (2018), Karagöz (2017), Horzum (2011), Erboy (2010), Şahin ve Tuğrul (2012) ve Chiu, Lee ve Huang (2004) tarafından yapılan çalışmalarda da erkek öğrencilerin bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyinin kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak Horzum ve Ayas (2013) yaptıkları çalışmada cinsiyetin bilgisayar oyun bağımlılığı ile anlamlı bir farkı olmadığını saptamışlardır.

Araştırma bulgularına göre, bilgisayar oyun bağımlılığı ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Güllü ve arkadaşlarının (2012) yapmış oldukları çalışmada da katılımcıların okumakta oldukları sınıf şubesine göre bilgisayar oyun bağımlılığı değişkeniyle anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Kurtbeyoğlu (2018) tarafından yapılan araştırmada kullanılan ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı düzeyde farkların olduğu görülmektedir. 5. sınıf öğrencilerinin 7. ve 8. sınıf öğrencilerine göre ve 6. sınıf öğrencilerinin 8. sınıf öğrencilerine göre bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin alt faktörlerinden olan "bilgisayar oyunu oynamayı başka etkinliklere tercih etme" faktörünün yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Erboy (2010) yapmış olduğu çalışmada 5. sınıf öğrencilerin 4. sınıf öğrencilerine göre daha fazla bilgisayar oyununa bağımlı olduğunu ve 5. sınıf öğrencilerin oyunu bırakmada 4. sınıf öğrencilerine göre daha fazla zorlandığını bulgulamıştır. Karagöz (2017) yapmış olduğu çalışmada kişilerin yaşı düştükçe bağımlılığın arttığı sonucunu bulunmuştur. Buna göre sınıf ve yaş değişkenlerinin doğru orantılı olmasından kaynaklı olarak kişilerin sınıf düzeyi arttıkça bağımlılık düzeyinin düştüğü sonucuna varılmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda bağımlılık ile sınıf değişkenlerinin anlamlı bulunduğu farklı çalışmalarda çelişki söz konusudur. Kurtbeyoğlu'nun (2018) çalışmasında alt sınıf öğrencilerinin üst sınıf öğrencilerine göre bağımlı olduğu bulunurken, Erboy'un (2010) çalışmasında tam tersi bir sonuç elde edilmiştir. Karagöz'ün (2017) çalışmasında ise negatif yönde bir

anlamlı ilişki söz konusudur. Günümüz teknolojisindeki hızlı gelişmeler ve ulaşılabilirliğinin de artması ile ebeveynlerin çocuklarını "durdurmak", "susturmak" için ellerine telefon vermeleri sebebiyle de yaş küçüldükçe bağımlılık geliştirmenin olası olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre bilgisayar oyun bağımlığı ile anne eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Erboy (2010) yapmış olduğu çalışmada anne eğitim düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyinin negatif yönde anlamlı olduğunu saptanmıştır. Anne eğitim düzeyi arttıkça katılımcıların bilgisayar oyununa olan bağımlılık puanları azalmaktadır. Şahin ve Tuğrul'un (2012) yapmış oldukları çalışmada ise anne eğitim düzeyi arttıkça bilgisayar oyunu oynama bağımlılığının arttığını saptamışlardır. Alanyazında bazı çelişkilerin söz konusu olduğu görülmektedir. Ancak anne eğitim düzeyi arttıkça çalışan anne konumunda olan kadınlar zamanlarını evde daha az geçirdikleri varsayılabilir. Bunun sonucu olarak da evde yalnız kalan çocuk zamanını bilgisayar başında geçirebileceğinden oyun bağımlılığı oranının artabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre bilgisayar oyun bağımlılığı ile baba eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ancak bunun hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla kullanılan analiz sonucunda, gruplar arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu da Tip 1 hata ile açıklanmaktadır. Şahin ve Tuğrul'un (2012) ilköğretim 4. ve 5. sınıflarla yaptığı çalışmada da babanın eğitim düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ancak yine Erboy (2010) yapmış olduğu çalışmada babanın eğitim düzeyinin artması ile katılımcıların bilgisayar oyun bağımlılığı puanlarının azaldığını saptamıştır.

Anne ve babanın eğitim düzeyine ek olarak Durmuş ve Kaya (2008) yapmış oldukları çalışmada eğitim düzeylerine bakılmaksızın anne ve babanın bilgisayarda oyun oynama sıklıkları, çocukların da bilgisayarı bu amaçla kullanma sıklığını arttırdığını bulmuşlardır. Gökçearslan ve Durakoğlu (2014) anne ve babanın eğitim düzeyinin artmasının çocuklarının bilgisayar oyun bağımlısı olma riskini arttırdığını bulmuştur.

4.2. Sonuç

Bu çalışmada lise öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ve zorbalık eğilimi düzeylerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ile ilişkili olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca araştırmada zorbalıkla baş etme ve alt boyutları, zorbalık eğilimi ve alt boyutları ve bilgisayar oyun bağımlılığı düzeylerinin cinsiyet, sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Sonuçlar hipotez soruları ve araştırılmak istenen alt sorular şeklinde aşağıda sıralanmıştır:

1. Zorbalıkla baş etme düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
2. Zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
3. Zorbalığın engellenmesi bilinci düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
4. Zorbalığa karşı durma düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
5. Zorbalığı bildirme bilinci düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
6. Yardım isteme düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
7. Tepkisiz kalmama düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
8. Savunma bilinci düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
9. Olumsuz yansıtma düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
10. Duygusal paylaşım eksikliği düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
11. Haklı görme düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
12. Üzme düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

13. Gücü kullanma düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
14. Rahatsız olmama düzeyi ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
15. Zorbalıkla baş etme düzeyi ile not ortalaması arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
16. Zorbalık eğilimi düzeyi ile not ortalaması arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
17. Bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyi ile not ortalaması arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
18. Zorbalıkla baş etme düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrenciler kadın öğrencilere oranla daha fazla zorbalıkla baş etmektedir. Sınıf değişkeni ile değerlendirildiğinde anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Ancak bu durumla gruplar arasında incelendiğinde anlamlı farklılık bulunamamıştır. Anne eğitim düzeyi ile incelendiğinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin, annesi ortaokul mezunu olanlara göre zorbalıkla baş etme düzeyleri daha yüksektir. Baba eğitim düzeyi ile incelendiğinde de anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır.
19. Zorbalığın engellenmesi bilinci düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek sonuç aldığı görülmektedir. Sınıf değişkeni ile incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Anne ve baba eğitim düzeyleri ile incelendiğinde de anlamlı bir farklılık yoktur.
20. Zorbalığa karşı durma düzeyi cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle incelendiğinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
21. Zorbalığı bildirme bilinci düzeyi cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle incelendiğinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
22. Yardım isteme düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla yardım istemede bulundukları söylenmektedir. Anne eğitim düzeyi değişkenin de ise anlamlı farklılık bulunmuştur. Annesi üniversite ve lisansüstü mezunu olan öğrencilerin, annesi ortaokul mezunu olanlara kıyas yardım isteme düzeyleri daha yüksek olarak

bulunmuştur. Sınıf ve babanın eğitim düzeyi değişkenleriyle incelendiğindeyse anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

23. Tepkisiz kalmama düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla tepkisiz kalmadıkları söylenmektedir. Sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle incelendiğinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.
24. Savunma bilinci düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla savunma bilincinde oldukları söylenmektedir. Anne eğitim düzeyi ile incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin, annesi ortaokul mezunu olanlara göre savunma bilinçlerinin yüksek olduğu söylenmektedir. Sınıf ve baba eğitim düzeyi ile anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.
25. Zorbalık eğilimi düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla zorbalık eğilimi düzeyleri fazla çıktığı saptanmıştır. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle yapılan analizlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır.
26. Olumsuz yansıtma düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklıdır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre olumsuzu yansıtma düzeyleri daha fazla çıkmıştır. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle yapılan analizlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır.
27. Duygusal paylaşım eksikliği düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre duygusal paylaşım eksikliği düzeyleri daha fazladır. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle yapılan analizlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır.
28. Haklı görme düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre haklı görme düzeyleri daha fazladır. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle yapılan analizlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır.
29. Üzme düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre üzme düzeyleri daha fazladır. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle yapılan analizlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır.

30. Gücü kullanma düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere gücü kullanma düzeyleri daha fazladır. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle yapılan analizlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır.
31. Rahatsız olmama düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre rahatsız olmama düzeyleri daha fazladır. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle yapılan analizlerde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır.
32. Bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha fazla bilgisayar oyun bağımlısı olduğu bulunmuştur. Sınıf, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleriyle arasındaki farklılık incelendiğinde ise herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır.

4.3. Öneriler

Mevcut çalışma, Tekirdağ ilinin Süleymanpaşa ilçesinde bulunan Fatih Anadolu Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Namık Kemal Lisesi, AKA Koleji, Aden Koleji ve Tuğlacılar Anadolu Lisesi liselerinde okuyan 9., 10., 11., ve 12. sınıf 444 öğrenci ile yapılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın sınırlılığı sadece Süleymanpaşa ilçesinde bulunan 6 farklı okul öğrencilerinden oluşmuş olmasıdır. Bunun yanı sıra bu liselerin 2 tanesi özel okul iken, geriye kalan 4 tanesi devlet lisesidir. Bu da araştırmanın diğer sınırlılığıdır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırmanın güvenilirliğini arttırmasına katkı sağlaması amacıyla farklı ilçelerden liseler ile lise türlerinin çoğaltılmış olduğu daha geniş ve dengeli örneklem ile çalışılması önerilmektedir. Aynı zamanda çalışmanın Türkiye çerçevesinde genellenebilmesi için de farklı illerde de farklı örneklemlerle çalışılıp tekrarlanmasında fayda vardır.

Mevcut çalışmada "Kişisel Bilgi Formu" sorularının az olması, farklı demografik bilgiler ile zorbalıkla baş etme, zorbalık eğilimi ve bilgisayar oyun bağımlılığı kavramlarını ilişkilendirmeyi sınırlı tutmuştur. Bu sebeple bir sonraki araştırmalarda şu bilgilerin de sorulması önerilmektedir;

a. Katılımcının kişisel bilgisayarı var mı?

b. Okunan okul türü nedir?

c. Aile / okul / yönetim / öğretmen tutumları nasıldır?

d. Kaç kişilik sınıflarda eğitim görülmektedir?

e. Ailenin sosyo ekonomik düzeyi nedir?

Yapılan araştırmada Zorbalıkla Baş Etme ve Zorbalık Eğilimi değişkenleri, Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Değişkeni ile incelenmiştir. Yapılan analizler ve tartışmalarda anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Kurban ve zorba kişilerin kişilik özellikleri baz alınarak çıkarılan sonuçlar vardır. Yalnızlık kavramı üzerinden gidildiğinde kurban kişinin yalnız olduğu bilinmektedir. Yalnız kişilerin de bilgisayar oyun bağımlısı olduğu görülmektedir. Yine zorbalık yapan kişilerin de yalnız olduğu söylenmektedir. Bu doğrultuda "Zorbalıkla Baş Etme" ve "Zorbalık Eğilimi" değişkenlerinin de kendi aralarında analiz edilmesinin alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapılan çalışmada bilgisayar oyun bağımlılığının hangi oyunları oynadığı üzerinde herhangi bir bilgi vermemesi nedeniyle, bağımlılık ya da zorbalıkla baş etme ve zorbalık eğilimi değişkenleriyle nasıl ilişkilendirileceğine dair bilgi elde edilememiştir. Gelecek araştırmalarda bilgisayar oyunu oynayan kişilerin ne tür oyunlar oynadıkları, ne sıklıkla oynadıkları, ne zaman oynadıkları gibi sorularla bu ilişkinin saptanması sağlanabileceği düşünülmektedir.

Mevcut çalışmanın Klinik Psikoloji alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu noktada ileride yapılacak çalışmalarda zorbalık ve bağımlılık önleyici eğitimler düzenlenerek, ön-test ve son-test uygulanarak alana etkin terapi yöntemlerinin geliştirilmesine ve kazandırılmasına ihtiyaç vardır. Zorbalıkla mücadele ve zorbalığın azaltılması yanında bağımlılığında azaltılması ve kontrol altına alınması öğrencilerin daha sağlıklı olmaları açısından etkili olacağı düşünülmektedir.

EK'LER

Ek- 1: Etik Kurul Kararı

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi: 23/02/2018
Toplantı Karar Sayısı: 2018/02
Toplantı Saati: 09:30

Karar No: 2018/02-15

Sosyal Bilimler Enstitüsünün Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Programı Tezli Yüksek Lisans öğrencilerinden Yasemin KILDIRAN tarafından "Akran Zorbalığına Karışmış Lise Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılıkları Düzeylerinin İncelenmesi" konulu tez önerisi ve ölçekleri 23/02/2018 tarihinde incelenerek T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu Yönergesinin 6. maddesinde yazılı; **"bilimsel disipline bağlılık, yaşama saygı, zarar vermeme, olası zarar ve riskler konusunda tüm ilgilileri bilgilendirme, insan ve topluma sorumluluk"** gibi ilkelere uygun olduğuna; yayına temel oluşturan araştırmanın tasarım, planlama ve yürütülme aşamalarında katkıda bulunanlara yer verilmesi, eksiksiz ve doğru kaynak gösterilmesi, gereken biçim ve doğrulukta atıflarda bulunulması kaydıyla yapılmasının etik olarak uygun olduğuna; toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Belma AKŞİT
Etik Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK
Üye

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
Üye

Prof. Dr. Hacer KARANİSOĞLU
Üye

Prof. Dr. Nermin ÇELEN
Üye

Prof. Dr. Durmuş GÜNAY
Üye (Katılmadı)

Prof. Dr. Ahmet Zafer ÖZTEK
Üye

Ek-2: Ölçek Kullanım İzin Yazıları

Nevin Dolek <bakisedu@hotmail.com> 12 Ara 2017 14:39

Alıcı: ben

Merhaba Yasemin,
İstediğin bilgileri bir önceki ileti ile yolladım. Ölçekleri araştırmanda kullanabilirsin.
iyi çalışmalar
Nevin Dölek

From: Yasemin KILDIRAN [yaseminkildiran@maltepe.edu.tr]
Sent: Friday, December 8, 2017 12:07 PM
To: bakisedu@hotmail.com
Subject: Zorbalık Eğilimi Ölçeği ve Zorbalıkla Başetme Ölçeği

Merhaba Hocam,

Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji yüksek lisans öğrencisi ve psikologuyum. Bu süreçte "akran zorbalığına karışmış lise öğrencilerinin, bilgisayar oyun bağımlılıkları düzeylerinin incelenmesi" konulu tezimde kullanmak üzere geliştirmiş olduğunuz konuda belirttiğim iki ölçeğin makalesini ve ölçeklerini kullanma izni istemekteyim.

Makalenizin ve ölçeklerin orjinallerini sizden talep etmekteyim.

İlginiz için şimdiden teşekkür ederim.
İyi Çalışmalar
[https://ssl.gstatic.com/ui/v1/icons/mail/images/cleardot.gif]

Yasemin KILDIRAN <yaseminkildiran@gmail.com> 9 May 2017 23:28

Alıcı: mhorzum

Merhaba hocam
Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans programında 1. senemi bitirmek üzereyim ve üzerinde çalışmakta olduğum tez için sizin geliştirmiş olduğunuz ölçeği kullanmak istiyorum. Ölçeği göndermeniz mümkün müdür?
Şimdiden teşekkür eder, iyi çalışmalar dilerim.

--
Yasemin KILDIRAN

Mehmet Barış Horzum <mhorzum@sakarya.edu.tr> 10 May 2017 11:11

Alıcı: ben

Ölçek ektedir. kolay gelsin.

9 Mayıs 2017 23:28 tarihinde Yasemin KILDIRAN <yaseminkildiran@gmail.com> yazdı:

Ek-3: Araştırma İzin Yazısı

T.C.
TEKİRDAĞ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 43996270-44-E.6513712 30/03/2018
Konu : Anket Uygulaması

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Maltepe Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsü 02/02/2018 tarih ve 14475162-195.03.03 sayılı yazısı.

Maltepe Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın,Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji(Klinik Psikoloji) Tezli Yüksek Lisans Programı 16 11 80 113 numaralı öğrencisi Yasemin KILDIRAN tez danışmanlığını Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Yrd.Doç.Dr. Alper ÇUHADAROĞLU'nun üstlendiği "Akran Zorbalığına Karışmış Lise Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılıkları Düzeylerinin İncelenmesi" başlıklı konulu tez çalışmasında. İlmiz Süleymanpaşaya İlçesine bağlı bulunan tüm Resmi ve Özel Liselerde öğrenim gören gönüllü liseöğrncilerine yönellik bir araştırma yapmayı talep etmekte ve çalışmasına yönelik anket uygulama isteği, ilgi yazı ile Müdürlüğümüze bildirilmiştir.

Söz konusu araştırma uygulaması, Müdürlüğümüz Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiş olup anketin uygulanmasında bir sakınca görülmediği, yapılacak çalışmalar sonucunda hazırlanacak raporun Müdürlüğümüze gönderilmesinin uygun olacağı bildirilmiştir.

Bu kapsamda onaylı bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen, uygulama sırasında da mühürlü ve imzalı örnekten çoğaltılan anket sorularının eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde, okul müdürlerinin koordinesinde ve kontrolünde, gönüllülük esas olmak kaydıyla İlimiz söz konusu okullardaki öğrencilere yönelik olarak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2017/25 sayılı "Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri" konulu genelgesine göre gerçekleştirilmesi, Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlaranızca da uygun görülmesi halinde Olurlarınıza arz ederim.

Hasan Basri KUZU
İl Milli Eğitim Müdür V.

Ek:
1-Yazı ve Ekleri (19) sayfa)

OLUR
30/03/2018

Suat YILDIZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres: 100. Yıl Mh. İnci Sk. No:15
Elektronik Ağ: tekirdag.meb.gov.tr
e-posta: stratejigelistirme59@meb.gov.tr

Bilgi için: Hulusi DİNÇER
Tel: 0 (282) 261 20 11
Faks: 0 (282) 261 87 22

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden a8c3-b274-3d3d-a361-a6aa kodu ile teyit edilebilir.

"Akran Zorbalığına Karışmış Lise Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılıkları Düzeylerinin İncelenmesi " KONULU ARAŞTIRMA UYGULAMASI İNCELEME RAPORU

ARAŞTIRMACI : Yasemin KILDIRAN

KURUM : MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Tekirdağ İli Süleymanpaşa İlçesine bağlı bulunan tüm Resmi ve Özel Liselerde öğrenim gören gönüllü Lise Öğrencilerine yönelik "Akran Zorbalığına Karışmış Lise Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılıkları Düzeylerinin İncelenmesi " konulu araştırma anketinin uygulanmasında bir sakınca olmadığı değerlendirilmiştir. Anket çalışmalarının eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde yapılması ve sonuçlarının bir rapor halinde Milli Eğitim Müdürlüğüne gönderilmesi uygun olacaktır.

Bu çerçevede; Araştırma uygulamalarının Milli Eğitim Bakanlığı'nın 22.08.2017 tarih, 35558626-10.06.01-E.12607291 sayılı "Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri" konulu genelgeye uygun biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.Genelgeye uyulmadan yapılan çalışmalardan araştırmacı sorumludur.

İNCELEME TARİHİ: 26.03.2018

İNCELEYENLER:

Gürcan AYVAZ
Ar-Ge Birimi

R.Serkan GÜRSEL
Ar-Ge Birimi

Harun ÖZ
Şube Müdürü

Araştırmanın Uygulanacağı Okullar:

Tekirdağ İli Süleymanpaşa İlçesine bağlı bulunan tüm Resmi ve Özel Liseler.

Ek-4: Bilgilendirilmiş Onam

Ek-1
Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, "Akran Zorbalığına Karışmış Lise Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılıkları Düzeylerinin İncelenmesi" adıyla yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Bu araştırma kapsamında liseye devam eden öğrencilerde rastlanan akran zorbalığına maruz kalma durumları ile bilgisayar oyun bağımlılıkları düzeylerinin incelenmesi hedeflenmiştir

Araştırma Uygulaması: Anket şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleşmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı**tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye,çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz.Saygılarımızla,

Araştırmacı : Psikolog Yasemin KILDIRAN

İletişim bilgileri :yaseminkildiran@gmail.com / 0545 864 2842

Velisi bulunduğum ..... sınıfı ..... numaralı öğrencisi .... 'in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum.
(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).

...../...../.....

İsim-Soyisim İmza:

Veli Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :

Ek- 5: Kişisel Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz? K E
2. Kaçıncı sınıf?
3. Not ortalamanız?
4. Annenin eğitim düzeyi?

   Okuma yazma bilmiyor ( ) / İlkokul ( ) / Ortaokul ( )

   Lise ( ) / Üniversite ve Üstü ( )
5. Babanın eğitim düzeyi?

   Okuma yazma bilmiyor ( ) / İlkokul ( ) / Ortaokul ( )

   Lise ( ) / Üniversite ve Üstü ( )

Ek- 6: Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği

Maddeler	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Her Zaman
1 Bilgisayarda oynadığım oyunu bitirmek için yemek yemeyi geciktiririm.					
2 Bilgisayar oyunu oynarken biri beni engellediğinde sinirlenirim.					
3 Bilgisayar oyunu oynama zamanının gelmesini dört gözle beklerim.					
4 Çoğu zaman bilgisayar oyunu oynamayı bırakmak istememe rağmen bırakamam.					
5 Bilgisayar oyunu oynamaya başladığımda bana verilen süreden daha uzun süre oyun oynarım.					
6 Ne kadar çok bilgisayar oyunu oynasam da, bilgisayar oyunu oynamaya doyamam.					
7 Bilgisayarda oynadığım bir oyunu kazanmak için tekrar oyun oynama ihtiyacı duyarım.					
8 Bilgisayarda oyun oynamama izin vermedikleri için aileme kızarım.					
9 Bilgisayar oyunu oynadığım zaman kendimi yalnız hissetmem.					
10 Bilgisayar oyunu oynarken kendimi, çoğu zaman kendi kendime bir şeyler söylerken bulurum.					
11 Arkadaşlarımın beni kabul etmesi için bende onların oynadığı bilgisayar oyunlarını oynarım.					
12 Bilgisayar oyunu oynamadığım zamanlarda oyun oynayacağım zamanı hayal ederim.					
13 Bilgisayar oyunu bittikten sonra oyun esnasında yapmış olduğum hataları düşünürüm.					
14 Gerçek hayatta bilgisayardaki oyun karakterlerimin özeliklerini gösteririm.					

15 Bilgisayarda oyun oynamak için ödevimi aksattığım olur.					
16 Bilgisayarda oyun oynamak için okula geç kaldığım olur.					
17 Okul dışındaki vaktimin çoğunu bilgisayar oyunu oynayarak geçiririm.					
18 Bilgisayarda oyun oynamayı dışarıda vakit geçirmeye tercih ederim.					
19 Bilgisayarda oyun oynamak arkadaşlarımla birlikte olmaktan daha eğlencelidir.					
20 Bilgisayar oyunu oynadığım süre hakkında yanlış bilgi verdiğim olur.					
21 Bilgisayarda oyun oynamayı diğer aktivitelere (spor yapma, tv izleme vb.) tercih ederim.					

Ek- 7: Zorbalık Eğilimi Ölçeği

Aşağıda yer alan cümleleri tek tek okuyun. Her biri için neler hissettiğinin düşünün. Eğer bir cümleyle hiçbir şekilde aynı görüşte değilseniz "Hiç katılmıyorum"un altındaki kutu içine x koyarak görüşünüzü belirtin. Her soru için sadece bir işaretleme yapın ve cevapsız soru bırakmayın.

Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		
☐	☐	☐	☐	1	Arkadaşlarımla kavga etmek yerine sorunlarımı konuşarak çözerim.
☐	☐	☐	☐	2	Başkalarına güç kullanmak hoşuma gider.
☐	☐	☐	☐	3	Başkalarını incitmem çünkü kendim de incitilmekten hoşlanmam.
☐	☐	☐	☐	4	Başkalarını kırmaktan çekinmem.
☐	☐	☐	☐	5	Başkalarına karşı güç kullandığınızda istediğinizi yerine getirir.
☐	☐	☐	☐	6	Bazen başkalarını üzmek insanı rahatlatır.
☐	☐	☐	☐	7	Bazen bir başka çocukla alay ettiğimde kendimi iyi hissederim.
☐	☐	☐	☐	8	Bazen diğerlerine komik isimler takılıp onlarla dalga geçmek eğlenceli olabilir.
☐	☐	☐	☐	9	Bazen istediklerini zorla yaptırmak gerekebilir.
☐	☐	☐	☐	10	Bazı çocuklar hiçbir neden yokken birisine taktıklarında çok rahatsız oluyorum.
☐	☐	☐	☐	11	Bazı çocuklar kendilerine kötü davranılmasını hak eder.
☐	☐	☐	☐	12	Bazı kişiler zorbaca davranarak diğerlerinin ilgisini çeker.
☐	☐	☐	☐	13	Beni kızdıran kişilerle alay eder, onları küçük düşürücü sözler söylerim.
☐	☐	☐	☐	14	Eğer biri kırılmış ve üzgünse bunu fark edebiliyorum.
☐	☐	☐	☐	15	Eğer birine kötü davrandıysam bunu hak etmiştir.
☐	☐	☐	☐	16	Görüşlerimi başkaları ile paylaşmaktan hoşlanırım.
☐	☐	☐	☐	17	Güçlü olmak hoşuma gidiyor, böylece her istediğimi elde ediyorum.
☐	☐	☐	☐	18	Herkesin iyi yaptığı (olduğu) bir şey vardır.
☐	☐	☐	☐	19	Kendimden güçsüz kişilere bağırmak beni rahatlatır.
☐	☐	☐	☐	20	Kendimi kötü hissettiğimde bunu yakın arkadaşlarımla konuşarak geçirebiliyorum.
☐	☐	☐	☐	21	Kendinizi kötü hissettiğinizde bunun acısını başkalarından çıkartmak normaldir.
☐	☐	☐	☐	22	Kendinden güçsüz kişilere gücünü göstermek gerekir.
☐	☐	☐	☐	23	Kendisi ile alay edilen bir çocuk ağlayınca komik oluyor.
☐	☐	☐	☐	24	Kendisine kötü davranılan çocukların neler hissettiğini anlayabiliyorum.
☐	☐	☐	☐	25	Kızdığımda birinin canını yakmak isterim.
☐	☐	☐	☐	26	Kötü bir gün geçirdiysem, kendimi nasıl sakinleştireceğimi bilirim.

Ek- 8: Zorbalıkla Başetme Ölçeği

Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		
☐	☐	☐	☐	28	Bana zorbaca davrananlar olursa bunu arkadaşlarıma söyler yardım isterim.
☐	☐	☐	☐	29	Bana zorbaca davrananlar olursa bunu büyüklerime söyler yardım isterim.
☐	☐	☐	☐	30	Başka çocukların zorbaca davranışlarına karşı yapabilecek bir şey yoktur.
☐	☐	☐	☐	31	Başkalarına kötü davranan çocuklara engel olmak isterim ama cesaret edemem.
☐	☐	☐	☐	32	Bir öğrencinin bir başkasına zorbaca davrandığını görürsem durdurmak için uğraşırım.
☐	☐	☐	☐	33	Biri bana zorbaca davrandığında bu sorunu kendi kendime çözmeye çalışırım.
☐	☐	☐	☐	34	Birileri bana karşı zorbaca davrandığında ne yapabileceğimi biliyorum.
☐	☐	☐	☐	35	Büyükler zorbalığı durdurmak için uğraşmalıdır.
☐	☐	☐	☐	36	Çocuklar hiçbir zaman arkadaşlarını öğretmenlere şikayet etmemelidir.
☐	☐	☐	☐	37	Eğer kötü davrananları öğretmene şikayet ederseniz, size daha da kötü davranırlar.
☐	☐	☐	☐	38	Herkes birbirini umursarsa, zorbaca davranışlar durdurulabilir.
☐	☐	☐	☐	39	Herkes kendi kendini korumayı bilmelidir.
☐	☐	☐	☐	40	Kendine kötü davranıldığını öğretmenlere şikayet eden çocuk ispiyoncudur.
☐	☐	☐	☐	41	Kendini savunamayan bir kişiye yardım etmek iyi bir şeydir.
☐	☐	☐	☐	42	Kendini savunamayan çocuklara destek olmak iyi bir şeydir.
☐	☐	☐	☐	43	Öğretmenler ve öğrenciler zorbaca davranışları durdurmak için işbirliği yapmalıdır.
☐	☐	☐	☐	44	Zorbaca davranan çocuklar engellenmelidir.
☐	☐	☐	☐	45	Zorbaca davranan çocuklara karışırsam bana da zarar verirler diye korkuyorum.
☐	☐	☐	☐	46	Zorbaca davranan kişiler karşısında kendimi güçsüz hissediyorum.
☐	☐	☐	☐	47	Zorbaca davrananlara zorbaca karşılık vermek gerekir.
☐	☐	☐	☐	48	Zorbaca davranışa şahit olanlar elele vererek bu davranışı engelleyebilir.
☐	☐	☐	☐	49	Zorbaca davranışları bir büyüğe anlatmak işleri daha da kötüye götürür.
☐	☐	☐	☐	50	Zorbaca davranışları diğer çocuklar eğer birlik olursak engelleyebiliriz.
☐	☐	☐	☐	51	Zorbaca davranışları durdurmak diğer çocukların değil büyüklerin (anne-baba, öğretmenler) işidir.
☐	☐	☐	☐	52	Zorbaca davranışları gördüğünde hiç karışmamak en iyisidir.
☐	☐	☐	☐	53	Başımın başka çocuklarla derde girmesinden çekinirim.
☐	☐	☐	☐	54	Başkalarına karşı gücünü gösterirsen, sana kötü davranmazlar.
☐	☐	☐	☐	55	Zorbaca davranan kişilerden uzak durmak en iyisidir.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2009). *Dokuzuncu sınıföğrencilerinde akran zorbalığı ve psikolojik belirtiler*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(2), 53–68.

Arıman, F. (2007). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi.*Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 1:55-67.

Atalay, A. (2010). *Akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, anne-baba tutumları, arkadaş ilişkileri ve benlik saygısı ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Ayas, T. (2007). Okullarda Yaygın Sorun Şiddet ve Zorbalık. *İlköğretim Eğitimci Dergisi*, *14*, 16-19.

Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4*(39), 46-57.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, çev. Köroğlu,E. Hekimler Yayın Birliği, Ankara.

Balak, Z. İ. (2016). *Ergenlerde çevrimiçi oyun bağımlılığı ile somatizasyon bozukluğu ve zihin kuramı arasındaki ilişki.* Yüksek Lisans Tezi.Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

Baldry, A.C. ve Farrington, D.P. (2000). *Bullies and delinquents: personal characteristics and parental styles*. Journal of Community & Applied Social Psychology J. Community Appl. Soc. Psychol., 10: 17±31.

Balıkçı, R. (2018). *Çocuklarda ve ergenlerde çevrim içi oyun bağımlılığı ve agresif davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi.*Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Bektaş, M. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde okul zorbalığının yordanması*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Belsey, B. (2003). *Always on, always aware.* 26.03.2018 tarihinde http://cyberbullying.ca/ adresinden erişildi.

Beran, T., Rinaldi, C., Bickham, D. S. ve Rich, M. (2012). Evidence for the need to support adolescents dealing with harassment and cyber-harassment:Prevalence, progression and impact. *School Psychology International, 33*(5), 562–576. doi:10.1177/0143034312446976.

Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (24. bs.). Pegem Akademi: Ankara.

Cengizhan, C. (2005). Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanımında yeni bir boyut: "İnternet Bağımlılığı". *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 22*(22), 83–98.

Cevher, F.N ve Bulut M. (2007).Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı: Önemi ve Geliştirilmesi.Akademik Dizayn Dergisi.

Chiu, S. I., Lee, J. Z. ve Huang, D. H. (2004). Video game addiction in children and teenagers in Taiwan. *CyberPsychology & behavior, 7*(5), 571-581.

Cole, J. C., Cornell, D. G. ve Sheras, P. (2006). Identification of school bullies by survey methods. *Professional School Counseling, 9*(4), 305-313.

Cooper, D. ve Snell, J. L. (2003). Bullying--Not Just a Kid Thing. *Educational Leadership, 60*(6), 22-25.

Çakır, H. (2013). Bilgisayar oyunlarına ilişkin ailelerin yaklaşımı ve öğrenci üzerindeki etkilerin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 138-150.

Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü anlayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla başetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (2. bs.). Pegem Yayınları: Ankara.

Dalmaz, E. (2014). *Üniversite öğrencilerinde siber zorbalık/mağduriyet, depresyon ve anksiyete arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Dinç, M. (2017). *Lise öğrencilerinde özgül internet bağımlılığının bağlanma stilleri ve mizaç özellikleri açısından incelenmesi*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Dölek, N. (2002). *İlk ve ortaöğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirmek için hazırlanan bir programın etkisinin araştırılması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Durmuş, A. ve Kaya, S. (2008). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar kullanım alışkanlıkları ile velilerin bilgisayar kullanım alışkanlıkları arasındaki ilişki. *VIII. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Konferansı Bildiriler*, 121-126.

Ekşi, F. (2012). Educational Consultancy and Research Center www.edam.com.tr/estp Examination of Narcissistic Personality Traits' Predicting Level of Internet Addiction and Cyber Bullying through Path Analysis. Educational Sciences: Theory & Practice – 12131.

Erboy, E. (2010). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığına etki eden faktörler.* Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Ergün, N. (2015). *Erken ergenlerde okul, aile ve demografik değişkenlere göre akran zorbalığının incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Espelage, D., Green, H. ve Polanin, J. (2011). Willingness to intervene in bullying episodes among middle school students: Individual and peer-group influences. *The Journal of Early Adolescence 32*(6), 776–801.

Evans, C. B., Cotter, K. L. ve Smokowski, P. R. (2017). Giving victims of bullying a voice: a qualitative study of post bullying reactions and coping strategies. *Child and adolescent social work journal, 34*(6), 543-555. Doi: 10.1007/s10560-017-0492-6.

Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi.* Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Gibson, W. A. (2003). *Elementary and Middle School Teachers' Perceptions of Bullying.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Georgia State University, Atlanta.

Gökçearslan, Ş. ve Durakoğlu, A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*(2014) 419-435.

Gökler, R. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6*(2), 511-537.

Griffiths, M. D. (1999). Internet addiction: fact or fiction? *The Psychologist, 12*(5), 246-250.

Güllü, M., Arslan, C., Dündar, A. ve Murathan, F. (2012). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılıklarının incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012*(9), 89-100.

Gültekin, F. (2008). *Saldırganlık ve öfkeyi azaltma programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Günüç, S. (2009). *İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Güvenir, T. (2010). Okulda Akran İstismarı. Ankara: Kök yayıncılık.

Hazar, K., Mamak, H. ve Çınar, V. (2015). Lise öğrencilerinde internet ve bilgisayar oyun bağımlılığının spora katılım düzeyi ve bazı değişkenler ile ilişkisinin araştırılması. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 9*(2).

Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, *36*(159), 56-68.

Horzum, M. B.. Ayas, T. ve Balta, Ö. Ç. (2008). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(30).

İğdeli, F. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve Siber Zorbalık Duyarlılıklarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi.*Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

İlhan-Alper, S.(2008). *İlköğretimde zorbalık.*Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.

İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşleri.* Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Jeong, E. J., Kim, D. J. ve Lee, D. M. (2017). Why do some people become addicted to digital games more easily? A study of digital game addiction from a psychosocial health perspective. *International Journal of Human–Computer Interaction*, *33*(3), 199-214. http://dx.doi.org/10.1080/10447318.2016.1232908

Juvonen, J. ve Graham, S. (2001). Peer Harassment in School. New York: The Guilford Press.

Jóhannsdóttir, H. L. ve Ólafsson, R. F. (2004). Coping with bullying in the workplace: the effect of gender, age and type of bullying. *British Journal of Guidance & Counselling*, *32*(3), 319-333. https://doi.org/10.1080/03069880410001723549.

Kandemir, M. (2006). *İlköğretimde algılanan sınıf içi empatik atmosfer ile benlik algısı arasındaki etkileşimin akran zorbalığı ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Karagöz B. D. (2017). *İnternet bağımlılığı ve bilgisayar oyun bağımlılığı yaygınlığının, ilişkili etkenlerin incelenmesi.* Uzmanlık Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. 19. Basım Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Karaman-Kepenekçi, Y. ve Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler Arası zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. Sayı:34 ss 236-253.

Karaman-Kepenekci, Y. ve Çınkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child abuse & neglect*, *30*(2), 193-204.

Kavşut, F. (2009). *Ergenlerde akran zorbalığı ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Keskin, T. (2010). *İlköğretim okullarındaki öğrencilerin akran zorbalığının benlik saygısıyla ilişkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul

Kıran, Ö. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet içeren bilgisayar oyunlarına ilgileri üzerine bir araştırma.* In *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi* (ss. 55–63). Muğla. Doi: 10.1017/CBO9781107415324.004.

Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. Cumhuriyet Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi; 30:47-70.

Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Koç, Z. (2006). "Okul Zorbalığı: Tanımı, Nedenleri ve Alınabilecek Önlemler", Öğretmen Dünyası Dergisi, s7–12.

Koç, Z. (2007). Çocuklar ve ergenlerde okul zorbalığının toplumsal nedenleri. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, *12*, 32-37.

Kring, A. M., Johnson, S. L., Davison, G. ve Neale, J. (2017). *Anormal psikolojisi.*(çev. Ziyalar, N. Ve Çalıcı, C.). 10.bölüm, ss. 285-331. Nobel Yayınevi: Ankara.

Kunda, Z. (1999). Social cognition: Making sense of people Linley, A. Joseph, S., Harrington, S., ve Wood, A. M. (2006). Positive psychology: Past, present, and (possible) future. The Journal of Positive Psychology, 1, 3 – 16.

Kurtbeyoğlu, Ş. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin demografik özelliklerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ile ilişkisi.*Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Liang, H., Flisher, A. J. ve Lombard, C. J. (2007). Bullying, violence, and risk behavior in South African school students. *Child Abuse & Neglect, 31*, 161– 171.

Makas, Y. (2008). *Lise öğrenimi gören gençlerin internet kullanımının psikososyal durum ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Mohhamadian, Z., Mohtashami, J., Rohani, C., ve Jamshidi, T. (2018). Designing and psychoanalysis: A comprehensive questionnaire on coping with domestic violence against women in Iranian society. *Electronic physician, 10*(1), 6172. Doi: http://dx.doi.org/10.19082/6172

Murray, B. J. (2004). *Peer harassment at school: A comparison of teachers' and students' perceptions of help seeking behavior in relation to type and severity of harassment.* Doctoral dissertation. University of California, Riverside.

Musluoğlu, M. (2016). *15-19 yaş arası öğrencilerden oluşan bir lise örnekleminde bağlanma stilleri ile internet ve dijital oyun bağımlılığının ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry*, *35*(7), 1171-1190.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford, UK; Cambridge, USA: Blackwell.

Olweus, D., Limber, S., ve Mihalic, S. (1999). Blueprints for violence prevention: Vol. 9. The Bullying Prevention Program. Boulder: Institute of Behavioral Science, University of Colorado.

Ögel, K., (2017). İnternet Bağımlılığı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ögel, K., Tarı, I., ve Yılmazçetin-Eke, C. (2006). Okullarda suç ve şiddeti önleme. *İstanbul: Yeniden Yayınları, 17, 9-23.*

Özen, D. Ş. (2006). Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik İmgesi ile İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 21,* 77-94.

Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2(2). 53-60.*

Öztürk, H. B., Ilgar, M. Z., ve Öztürk, E. E. (2014). Aile içi şiddetin akademik başarı ve saldırganlıkla ilişkisi. *İstanbul Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 115, 168.*

Parlatır, İ. (1998). İlkokul Türkçe Sözlük Atasözleri ve Deyimler İlaveli. Türk Dil Kurumu; Ankara.

Pekel, N. (2004). *Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Peker, A. (2014). Ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, *1*(1), 18-32.

Pellegrini, A. D. ve Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British journal of developmental psychology*, *20*(2), 259-280.

Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *2* (2), s.536.

Pope, A. W., McHale, S. M. ve Craighead, W.E. (1988). Self-esteem enhancement with children and adolescents. (First Edition). Boston: Psychology Practitioner Guidebook Series.

Rigby, K. (2000). Effects of Peer Victimization in Schools and Perceived Social Support on Adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, *23*, 57–68.

Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Satan, A., (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyodemografik değişkenler ile ilişkisi*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul

Smith, P. K., Mahdavi J., Carvalho M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *The Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, *49*(4), 376-385.

Steinberg, L. S. (2007). Ergenlik. (Çok, F. ve diğerleri, Çev. Çok, F. Yay. Haz.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (Orijinali 2005'te yayımlanmıştır).

Suler, J. (2004). Computer and cyberspace "addiction". *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, *1*(4), 359-362.

Sullivan, K. (2000). *The Anti-Bullying Handbook*. Auckland, New Zealand: Oxford

Şahin, M. (2007). *İlköğretim okullarında zorbaca davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Şahin, A. (2015). Bilgisayar Oyunlarının 4., 5. Ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerine Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, *10*(11). Doi: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8658.

Şahin, C. ve Tuğrul, V. M. (2012). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken, 4*(3), 115-130.

Şırvanlı-Özen. D. ve Aktan, T. (2010). Bağlanma ve Zorbalık Siteminde Yer Alma: Başa Çıkma Stratejilerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, *25*(65), 101-103.

Tıpırdamaz-Sipahi, H. (2008). *İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. Ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Toksöz, E. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki.* Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Ulum, H. (2016). *Çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı ile duygu ayarlayabilme arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi, Mersin.

Ulusoy, O. (2008). *Ergenlerde bilişim teknolojileri kullanımı ve saldırganlık ilişkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.

Umutlu, Ç. (2010). *Çocuk dostu okul projesi kapsamında olan ve olmayan ilköğretim okulu öğrencilerinin özgüvenleri ile zorbalık eğilimlerinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Wan, C-S. ve Wen-Bin Chiou, W-B. (2013). Ergenler İnternet oyunlarına neden bağımlılar: Tayvan'da bir mülakat çalışması. (Çev. Fatma Kenevir). *Toplum Bilimleri, 7,* 14, 411.

Widyanto, L. ve Griffiths, M. (2006). Internet addiction: A critical review. *International Journal Mental Health and Addiction, 4,* 31–51.

Yıldırım, İ. (1998). Akademik Başarı Düzeyleri Farklı Olan Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sosyal Destek Düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(9), 33-45.

Yıldırım, K. P. (2003). Çıkmaz Sokak: Okulda Şiddet ve Zorbalık, Ankara &İstanbul, Nobel Yayınları, 2003, s. 4–19.

Yiğit, E. (2017). *Çocukların dijital oyun bağımlılığında ailelerin bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Young, K. (2009). Understanding online gaming addiction and treatment ıssues for adolescents. *The American Journal of Family Therapy, 37*(5), 355 – 372.

Young, K. S. ve Case, C. J. (2004). Internet abuse in the workplace: New trends in risk management. *Cyberpsychology and Behavior. 7*(1), 105-111.

Yöndem, Z.T. ve Totan, T.(2008). Ergenlerde Zorbalık ve Stresle Başetme. *Çukurova Üniversitesi Eğt. Fakültesi Dergisi*. Cilt3 Sayı35 ss 28-37.

Yu, J. H. ve Park, T. Y. (2016). Family Therapy for an Adult Child Experiencing Bullying and Game Addiction: An Application of Bowenian and MRI Theories. *Contemporary Family Therapy, 38*(3), 318-327. Doi: 10.1007/s10591-016-9382-x.